

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«ХОРТИЦЬКА НАЦІОНАЛЬНА НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНА
АКАДЕМІЯ» ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

Факультет мистецтва та дизайну
Кафедра менеджменту та туризму

Завідувач кафедри
менеджменту та туризму
_____ Ю.О. Юхновська
_____ 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЛІКУВАЛЬНО — РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ТУРИЗМУ УКРАЇНИ ДЛЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Галузь знань – 24 Сфера обслуговування

спеціальність 242 Туризм

Освітньо-професійна програма «Лікувально-реабілітаційний та оздоровчий туризм»

Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)

Керівник кваліфікаційної роботи:

ст. викладач

_____

Ганна ОМЕЛЬЧАК

Нормоконтроль

_____

Ганна ОМЕЛЬЧАК

Студентка групи Тб-4

_____

Марія БОРИСЕНКО

Запоріжжя, 2024

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«ХОРТИЦЬКА НАЦІОНАЛЬНА НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНА
АКАДЕМІЯ» ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

Факультет мистецтва та дизайну
Кафедра менеджменту та туризму

Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)

Спеціальність 242 Туризм

ЗАТВЕРДЖУЮ
завідувач кафедри
менеджменту та туризму
д.е.н., професор Юхновська Ю.О.

« ____ » _____ 2024 року

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу студента

Борисенко Марії

1. Тема кваліфікаційної роботи: Перспективи розвитку лікувально-реабілітаційного туризму для осіб з інвалідністю
Керівник кваліфікаційної роботи Омельчак Ганна Володимирівна, ст. викладач
затверджені наказом від “13” жовтня 2023 року №257/од.
2. Строк подання студентом роботи 20 травня 2024 року
3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи: Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, списку використаних джерел (загальна бібліографія – 37 найменування), висновків. Повний обсяг кваліфікаційної роботи становить 51 сторінок друкованого тексту. Робота містить 6 таблиць, 8 рисунків.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): визначити поняття та сутність лікувально-реабілітаційного туризму для осіб з інвалідністю; розглянути світовий досвід організації туризму для людей з інвалідністю; вивчити передумови розвитку лікувально-реабілітаційного туризму для осіб з інвалідністю; проаналізувати сучасний стан лікувально-реабілітаційного туризму для осіб з інвалідністю в Україні; охарактеризувати сучасний стан лікувально-реабілітаційного туризму для осіб з інвалідністю в Україні; здійснити аналіз інфраструктури лікувально-реабілітаційного туризму для осіб з інвалідністю в Україні; визначити проблеми розвитку лікувально-реабілітаційного туризму для осіб з інвалідністю в Україні; визначити перспективні напрямки та шляхи стимулювання розвитку лікувально-реабілітаційного туризму для осіб з інвалідністю в Україні.

6. Дата видачі завдання 01.10.2023 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Складання бібліографії та вивчення літературних джерел	30.10.2023	виконано
2	Виконання вступу	20.11.2023	виконано
3	Виконання розділу 1	15.12.2023	виконано
4	Виконання розділу 2	02.04.2024	виконано
5	Виконання розділу 3	20.04.2024	виконано
6	Формулювання висновків	26.04.2024	виконано
7	Подання роботи на нормоконтроль	10.05.2024	виконано
8	Подання роботи на кафедру	17.05.2024	виконано

Студент _____ Марія БОРИСЕНКО

Керівник роботи _____ Ганна ОМЕЛЬЧАК

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота складається з 51 сторінки. Кількість розділів – 3, рисунків – 8, таблиць – 6.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження перспектив розвитку лікувально-реабілітаційного туризму для осіб з інвалідністю.

Об'єктом дослідження є перспективи лікувально — реабілітаційного туризму для людей з інвалідністю.

Предметом кваліфікаційної роботи є сукупність теоретичних положень та фактичних рекомендацій, націлених є визначення перспектив розвитку лікувально-реабілітаційного туризму для людей з інвалідністю.

У I розділі викладені теоретичні основи дослідження сутності та поняття лікувально-реабілітаційного туризму для осіб з інвалідністю. Проаналізовано світовий досвід організації туризму для осіб з інвалідністю. Вивчено передумови розвитку лікувально-реабілітаційного туризму для осіб з інвалідністю в Україні.

У II розділі досліджено характеристику сучасного стану лікувально-реабілітаційного туризму для осіб з інвалідністю в Україні. Проаналізовано інфраструктуру лікувально-реабілітаційного туризму для осіб з інвалідністю в Україні. Визначено проблеми розвитку лікувально-реабілітаційного туризму для людей з інвалідністю в Україні.

У III розділі визначено пріоритетні напрями розвитку лікувально-реабілітаційного туризму для людей з інвалідністю в Україні. Запропоновано шляхи стимулювання розвитку лікувально-реабілітаційного туризму для людей з інвалідністю в Україні.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: туризм, інвалідність, лікувально-реабілітаційний туризм, перспективи лікувально–реабілітаційного туризму, тенденції лікувально–реабілітаційного туризму, безбар'єрність.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ЛІКУВАЛЬНО - РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ТУРИЗМУ ДЛЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ.....	8
1.1. Сутність туризму для людей з інвалідністю.....	8
1.2. Світовий досвід організації туризму для людей з інвалідністю.....	12
1.3. Передумови розвитку лікувально-реабілітаційного туризму для осіб з інвалідністю в Україні.....	15
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМАТИКА ОРГАНІЗАЦІЇ ЛІКУВАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ТУРИЗМУ ДЛЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ.....	17
2.1. Характеристика сучасного стану лікувально-реабілітаційного туризму для осіб з інвалідністю в Україні.....	17
2.2. Аналіз інфраструктури лікувально-реабілітаційного туризму для людей з інвалідністю в Україні.....	23
2.3. Проблеми розвитку лікувально-реабілітаційного туризму для людей з інвалідністю в Україні.....	31
РОЗДІЛ 3. МОЖЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЛІКУВАЛЬНО - РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ТУРИЗМУ ДЛЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ.....	34
3.1. Пріоритетні напрями розвитку лікувально-реабілітаційного туризму для людей з інвалідністю в Україні.....	34
3.2. Шляхи стимулювання розвитку лікувально-реабілітаційного туризму для людей з інвалідністю в Україні.....	39
ВИСНОВКИ.....	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	46

ВСТУП

Актуальність теми. На сьогоднішній день туризм для людей з інвалідністю можна назвати сектором ринку туризму, що швидко розвивається.

Інвалідність, або обмеження функціональних можливостей людини, є складним соціальним фактором, вплив якого не може ігнорувати жодне суспільство.

Актуальність теми цієї роботи визначається тим, що туризм може стати дуже ефективним засобом інтеграції осіб з обмеженими чи особливими потребами в сучасне суспільство. В сучасних умовах розвитку суспільства туризм, як вид діяльності, по перше – спрямований на задоволення потреб людей в пізнанні навколишнього середовища, культури, традицій, духовних і релігійних особливостей різних країн та їх народів, здійснення відпочинку, оздоровлення та спортивних заходів; по-друге є важливою складовою сфери економіки певних країн та регіонів, їх соціально-економічного розвитку. Необхідно зазначити, що соціальна спрямованість туризму ще недостатньо досліджена, особливо маловивченим є інвалідний туризм, тобто туризм для людей з обмеженими фізичними та психофізичними можливостями. Актуальність теми обумовлена тим, що туризм сприяє соціальній адаптації населення, а для людей з обмеженими фізичними можливостями є порівняно новим та динамічно розвиваючим напрямом. Його соціальне значення для особливих категорій населення обумовлено тим, що відносна кількість людей з різними видами обмежень життєвих можливостей постійно зростає. Чисельність людей з особливими потребами в світі наближається до 650 млн. осіб і продовжує рости. В Україні кількість таких людей складає 2,8 млн. осіб, що дорівнює 6,1% населення країни. При даних показниках інвалідність стає не тільки проблемою певних осіб, але і потребує приділення значної уваги з боку держави для їх адаптації в суспільство, в тому числі і засобами туризму.

Теоретична база дослідження. Різні аспекти розроблення лікувально-реабілітаційного туру висвітлені в працях таких учених як: О.Бейдик [6], Скот Раян [10], Н.В.Барна [12], Саймон Дарсі [13] та ін. Вивчення праць вказаних

науковців дозволяє ґрунтовно підійти до дослідження сутності поставленого наукового завдання, а також виявити питання, що залишаються невирішеними.

Мета і завдання дослідження. Дослідження проблем і перспектив розвитку інфраструктури для потреб людей з інвалідністю та визначення пріоритетних напрямків її формування в Україні. Аналіз світових тенденцій розвитку туризму для людей з інвалідністю, зокрема в європейських країнах. Вивчення сучасного стану розвитку туризму для людей з інвалідністю в Україні та перспективи вдосконалення відповідної інфраструктури. Розробка рекомендацій щодо активізації розвитку зазначеного виду туризму на основі стимулювання розвитку галузей, які прямо чи опосередковано задіяні в туристичному бізнесі.

Досягнення цієї мети зумовило необхідність вирішення таких основних завдань:

- визначити сутність туризму для людей з інвалідністю;
- розглянути світовий досвід організації туризму для людей з інвалідністю;
- дослідити сучасний стан організації туризму для людей з інвалідністю в Україні;
- проаналізувати інфраструктуру лікувально-реабілітаційного туризму для осіб з інвалідністю в Україні;
- визначити проблеми розвитку лікувально-реабілітаційного туризму для людей з інвалідністю в Україні;
- визначити пріоритетні напрями розвитку лікувально-реабілітаційного туризму для людей з особливими потребами в Україні;
- запропонувати шляхи стимулювання розвитку лікувально-реабілітаційного туризму для людей-інвалідів в Україні.

Об'єкт дослідження: Особливості технології та організації туризму для інвалідів.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних положень та фактичних рекомендацій, націлених на покращення рівня організації лікувально-реабілітаційного туризму для осіб з інвалідністю в Україні

Методологічну основу кваліфікаційної роботи склав теоретичний аналіз різної літератури з проблеми дослідження, а також їх систематизація та узагальнення. Метод порівняння для встановлення подібності або відмінностей предметів та явищ, знаходження загального, притаманного двом або кільком об'єктам.

Практичне значення отриманих результатів: матеріали кваліфікаційної роботи стануть у нагоді для практичного застосування розроблених пропозицій по вдосконаленню технології та організації турів для людей з інвалідністю на різних туристичних підприємствах, які хочуть впровадити нові або розширити вже існуючий асортимент турів для туристів з інвалідністю.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Основні положення, висновки та результати дослідження опубліковані у вигляді тез:

1. Борисенко М.С. Проблеми організації туризму для людей з інвалідністю. Abstracts of XIV International Scientific and Practical Conference. Prague, Czech Republic. 407p. Pp. 389-391 URL: <https://eu-conf.com/wp-content/uploads/2023/12/PEOPLE-AND-THE-WORLD-GLOBAL-PROBLEMS-OF-HUMAN-DEVELOPMENT.pdf>

2. Борисенко М.С. Особливості та проблеми розвитку лікувально - реабілітаційного туризму для людей з інвалідністю в Україні. V міжнародна науково - практична конференція студентів та молодих вчених «Освітні і культурно - мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково - інноваційний простір в умовах воєнного часу» 18-19 квітня 2024, м. Запоріжжя, Україна.

Структура і обсяг роботи: Структура кваліфікаційної роботи містить вступ, три розділи, підрозділи, загальні висновки, список використаних джерел, додатки. Кваліфікаційну роботу викладено на 50 сторінках комп'ютерного набору, вона включає 6 таблиць, 8 рисунків. Список використаних джерел із 24 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ЛІКУВАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ТУРИЗМУ ДЛЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

1.1. Сутність туризму для людей з інвалідністю

Туризм для людей з інвалідністю є досить новим напрямком туризму. Проте значення термінів, які визначають, що таке туризм для інвалідів, уже багато років є предметом наукових дискусій. Аналіз законодавства та наукової літератури щодо туризму свідчить, що в Україні нині не існує загальноприйнятого визначення туризму для осіб з інвалідністю, а наявні підходи до його визначення не мають глибокого дослідження, яке розкривало б сутність цього явища. В Україні понятійний апарат у галузі туризму для осіб з інвалідністю не закріплений у будь-яких нормативних актах або законах. Лише в Законі України «Про туризм» (ст. 4) за видом туризму розрізняють, зокрема, туризм для інвалідів [5].

В Україні для його визначення найчастіше використовують поняття «туризм для людей з обмеженими можливостями», «туризм для людей з інвалідністю», «адаптивний туризм». Суть цих визначень зводиться до того, що в них розглядається вид туризму, розрахований на осіб з проблемами здоров'я.

У світі існує декілька визначень понять «інвалід», «інвалідність» (табл. 1.1). Кожна держава має власні критерії, згідно з якими вона надає особі статус інваліда. Це лише деякі з причин того, що показники інвалідності важко точно виміряти та визначити на світовому рівні. У законодавстві різних країн даються різні тлумачення поняття «інвалідність».

Водночас варто вказати на відхід у Європі від терміна «інвалід» (англ. *invalid*). У вжиток вводиться поняття «люди з обмеженими можливостями», або «люди з особливими потребами». Є можливим використовувати поняття «людина з обмеженими можливостями здоров'я», або «людина з особливими потребами», замість поняття «інвалід», адже, ці терміни більш коректні, оскільки послаблюють поділ на «здорових» і «хворих» і не викликають

негативних емоцій.

Таблиця 1.1.

**Підходи авторів до визначення сутності поняття «інвалід» та
«інвалідність»**

Автор, джерело	Сутність поняття «інвалід» та «інвалідність»
1	2
Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» (ст.2) [1]	Інвалідом є особа зі стійким розладом функцій організму, зумовленим захворюванням, наслідком травм або з уродженими дефектами, що призводить до обмеження життєдіяльності, до необхідності в соціальній допомозі і захисті.
Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» від 2005 р. [2]	Інвалідність – міра втрати здоров'я та обмеження життєдіяльності, що перешкоджає або позбавляє конкретну особу здатності чи можливості здійснювати діяльність у спосіб та в межах, що вважаються для особи нормальними залежно від вікових, статевих, соціальних і культурних факторів
Вікіпедія [10]	Інвалідність: обмеженість конкретного індивідуума, що випливає з дефекту, що перешкоджає, або позбавляє його можливості виконувати дії, які вважають для цього індивідуума нормальними в залежності від вікових, статевих, соціальних і культурних факторів.
Великий тлумачний словник сучасної української мови [8]	Інвалід – це людина, яка частково чи повністю втратила працездатність унаслідок поранення, хвороби, каліцтва чи старості, а інвалідність є станом інваліда
Декларація ООН про права інвалідів [3]	Інвалід – це будь-яка особа, що не може самостійно забезпечити повністю або частково потреби нормальної особистості та (або) соціального життя в силу недоліку, будь то вродженого чи ні, його (її) фізичних чи розумових можливостей.
Концепція Всесвітньої організації охорони здоров'я [4]	Підставою для призначення інвалідності є не сама хвороба чи травма, а їх наслідки – порушення тієї чи іншої психологічної, фізіологічної або анатомічної структури або функції, що призводить до обмеження життєдіяльності й соціальної неповноцінності

Джерело: розроблено автором на основі [1-9]

Є багато визначень туризму для інвалідів. Проаналізувавши останні дослідження та публікації, виділяємо такі: «інклюзивний туризм», «туризм, доступний для усіх», «безбар'єрний туризм», «адаптивний туризм», «доступний туризм». Стає очевидним, що виникає потреба уточнити зміст і суть цих термінів. Враховуючи особливості визначення, зазначені терміни мають різні значення та не завжди можна їх вважати тотожними. В табл. 1.2. проведено порівняння понять та визначень туризму для інвалідів.

Порівняння понять та визначень туризму для інвалідів

Автор, джерело	Термін	Визначення
1	2	3
Рекомендації, 20-й сесії Генеральної асамблеї ЮНВТО від 11 червня 2013 р. [24].	Туризм, доступний для усіх	Туризм, доступний для усіх – це форма туризму, що передбачає процес співробітництва учасників туристичного процесу, що дозволяє людям, які мають потребу в доступі, зокрема пов'язану з мобільністю, зором, слухом і когнітивними функціями, функціонувати незалежно, справедливо та доступним шляхом, надання їм розробленого на принципах універсального дизайну продуктів туризму, послуг та середовищ.
О. Бейдик [6]	Адаптивний туризм	Адаптивний туризм – складова суспільного туристського руху, новий вид адаптивної рухової реакції, фізичної реабілітації, оздоровлення та соціальної інтеграції людей з обмеженими фізичними можливостями; чинник соціальної реабілітації як для відносно здорових людей похилого віку, так і для осіб з інвалідністю.
Н.В.Барна, А.В. Коротеєва [16]	Інклюзивний туризм	Інклюзивний туризм - це форма туризму, яка включає в себе процес співпраці між різними учасниками у сфері туризму та передбачає надання людям з інвалідністю доступності, включаючи мобільну, візуальну, слухову і когнітивну складові доступності, надає право функціонувати незалежно, на рівних умовах з почуттям власної гідності через надання універсальних туристичних продуктів, послуг і середовища.
Скот Раян [12]	Безбар'єрний туризм	«Безбар'єрний туризм» – це насамперед соціальна інтеграція людей з обмеженими можливостями у сучасне суспільство
Саймон Дарсі[23]	Доступний туризм	Доступний туризм – це процес надання інвалідам та літнім людям можливість самостійно і справедливо і гідно функціонувати шляхом надання універсальних туристичних продуктів, послуг та навколишнього середовища.

Джерело: розроблено автором на основі [6,12, 16, 23,24]

Отже, з метою усунення можливості неточного або неоднозначного трактування наведених понять, логічно зупинитися на терміні «туризм для людей з інвалідністю» (інвалідний туризм, туризм для людей з обмеженими фізичними можливостями, туризм для людей з обмеженими можливостями здоров'я). Визначити автора, що вперше використав цей термін, нам не вдалося.

Пропонуємо використовувати таке визначення туризму для людей з інвалідністю, яке найбільш повно відображає суть цього поняття. Туризм для людей з інвалідністю – це процес розвитку туризму, суб'єктом якого є особа з обмеженими можливостями здоров'я (інвалід), який передбачає доступність туризму для інвалідів усіх нозологій щодо пристосування інфраструктури туристичних центрів і об'єктів туристичного показу до різних потреб людей із постійно або тимчасово обмеженими фізичними, психічними, сенсорними можливостями здоров'я. Водночас це вид діяльності, бізнес, спрямований на надання туристичного продукту, інформації, окремих туристичних послуг з урахуванням потреб у доступі й організації цих послуг для інвалідів та людей із тимчасово обмеженими можливостями здоров'я.

1.2. Світовий досвід організації туризму для людей з інвалідністю

В Європі туризм для осіб з обмеженими можливостями – це розвинений прибутковий бізнес та велика різноманітність можливостей для його існування. У кожній країні є туроператори, які добре спеціалізуються в цій сфері. Туристу з інвалідністю в європейських країнах легше оцінити складність маршрутів, насиченість і тривалість подорожі, тому що інтернет мережа сповнена інформації про доступність міст і архітектурних пам'яток.

В основі Концепції інклюзивного туризму, яка передбачає подорож по всьому світу, є універсальний дизайн, сім принципів якого були сформульовані та реалізовані понад 30 років тому під керівництвом архітектора-візочника Рона Мейса з колегами в Державному Університеті Північної Кароліни. Ці принципи покладені в основу соціальної реабілітації, в тому числі в розбудову системи інклюзивного туризму країн європейського, азійського та американського туристичних регіонів [7].

Як приклад організації міжнародного туризму та доступність подорожей для людей з обмеженими можливостями були взяті кілька країн: Словенія, Ізраїль, Іспанія, США. В останні роки туристична інфраструктура Словенії адаптується для забезпечення потреб осіб з інвалідністю. Біля входу до

громадських будівель та визначних пам'яток є окреме місце для паркінгу таких людей. Практично у всіх торгових центрах, громадських будівлях, туристичних місць обладнані туалетні кімнати для людей з обмеженими можливостями. У багатьох словенських містах побудовані тротуари спеціальної конфігурації. Встановлюють все більше банкоматів, які розташовані на рівні нижчому за звичайні, для більш зручного доступу людей з вадами зору, що використовують шрифт Брайля. Серед словенських міст, які покращують доступність для осіб з інвалідністю, слід особливо виділити Люблян, Марібор, Айдовщину та інші. Люди з обмеженими можливостями в більшості випадків мають право на безкоштовне відвідування туристичних визначних пам'яток або ж на знижки.

Державна туристична корпорація Ізраїлю, що є виконавчим органом міністерства туризму Ізраїлю, в тому, що стосується інфраструктури, ініціювала ряд проєктів, мета яких – зробити так, щоб люди з фізичними обмеженнями могли відвідувати численні туристичні об'єкти на території країни, спонукати їх до подорожей Ізраїлем. Нові об'єкти будуються, а старі перебудовуються з урахуванням їх потреб. Наприклад, Масада – скеля з легендарною фортецею неподалік від Мертвого моря, стала доступною для людей з обмеженнями аж до самої вершини. Частина цього найважливішого туристичного об'єкта була облаштована так, щоб ті, хто страждають розладом зору, могли сприймати стародавні камені на дотик.

Велика увага приділяється й облаштуванню пляжів Ізраїлю. На них розташовані спеціально обладнані ліфти, роздягальні, душові кабінки, туалети, тераси з навісами і зручними під'їздами та спусками до моря. Для купання існують спеціальні коляски для води. На набережній багато кафе і ресторанів, автостоянок, крамничок, амфітеатрів [14].

Іспанія також стрімко розвивається у сфері врахування потреб інклюзивних туристів. Під їх потреби адаптований міський транспорт і центральні вулиці Барселони. Рада з туризму Іспанії велику увагу приділяє доступному туризму, влада також докладає чимало зусиль для залучення таких людей в повноцінне активне життя. Для осіб з інвалідністю спеціально адаптують туристичну інфраструктуру, видаються спеціалізовані каталоги,

проводяться заходи, в тому числі спортивні Параолімпійські ігри. Центральні вулиці міст обладнані рампами, всі автобуси пристосовані для такої категорії населення, в готелях є спеціальні номери, зручні для них. Кожна нова станція метро має спеціальне обладнання для людей з обмеженими можливостями.

Нещодавно був створений спеціальний сайт «Доступний туризм», що містить всі відомості про відповідні поїздки в Каталонію. На сайті можна знайти детальну інформацію про 19 туристичних напрямків, де створені необхідні умови для прийому людей з обмеженими фізичними можливостями. Технічне оснащення сайту дозволяє більшості інвалідів (включаючи тих, хто погано бачить) самим, без сторонньої допомоги, мати повний доступ до інформації (внаслідок більш контрастного зображення, спеціальних пристосувань для полегшення читання з екрана, аудіо і т.д.). Постійно зростає число мов, на яких працює сайт. Зараз їх шість: каталонська, іспанська, англійська, французька, італійська та німецька [14].

Сполучені Штати Америки можуть з гордістю вітати туристів з інвалідністю, оскільки рівень інфраструктури США на дуже високому рівні. Всі автобуси оснащені викидними платформами, які дозволяють з легкістю переміщуватися неповносправним, за одну поїздку в автобусі може вміщуватися в середньому 4 таких людини. Практично у всіх супермаркетах є мініелектромобілі з кошиком для покупок. Ними може скористатися кожна людина, якій важко переміщуватися (навіть людям з надлишковою вагою). Звичайно, паркінг для осіб з інвалідністю є біля магазинів, громадських будівель тощо.

Каноемобіль (США). Човен завдовжки майже 8 м, пристосований для потреб інвалідів. У ньому є спеціальні сидіння і механізм для управління. Таким оригінальним способом Служба національних парків США вирішила відзначити свій 100-річний ювілей. Каноемобілі дозволять відвідувачам з обмеженими можливостями досліджувати заповідники зі сторони води, що раніше було недоступним. Пересуватися на них можуть люди різного роду інвалідністю, в тому числі незрячі.

Реабілітаційний туризм добре розвинений в США. Такі тури передбачають поїздки в оздоровчі центри, спеціалізація яких передбачає лікування захворювань, що стали причиною інвалідності. Основними напрямками є ортопедична, неврологічна та серцево-судинна реабілітація, в особливу категорію входить оздоровлення дітей-інвалідів. Як видно з наведених прикладів, туризм для людей з інвалідністю є доступним на достатньо високому рівні, що є хорошим показником їх розвитку.

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити такий висновок: кількість осіб з інвалідністю у світі щороку зростає. Туризм для людей з інвалідністю має безліч назв, хоча вони всі означають одне – доступний туризм для обмежених людей. Багато західних країн високо оцінюють перспективу розвитку доступного туризму і активно працюють в даному напрямку. У Європі та в світі загалом вже давно зроблено багато справ для всебічного інтегрування людей з обмеженими можливостями до соціуму. У зв'язку зі зростаючим попитом відповідно підлаштовується туристичний продукт і сервіс. У досліджених країнах (Словенії, Ізраїлі, Іспанії та США) функціонує досить розвинена інфраструктура, яка дозволяє особам з інвалідністю подорожувати з мінімальними незручностями.

1.3. Передумови розвитку лікувально-реабілітаційного туризму для осіб з інвалідністю в Україні

Туризм в Україні - це галузь, яка ще розвивається та відкрита для пошуку нових форм роботи на ринку, шляхів вирішення проблем, що виникають в туристичній індустрії. Але, незважаючи на колосальний потенціал українського туристичного сегменту, належної уваги туризму як сектору національної економіки не приділяється. Інвалідність можна вважати соціальним феноменом, уникнути якого не може жодне суспільство, а кожна держава відповідно до рівня свого розвитку, пріоритетів та можливостей формує соціальну та економічну політику щодо людей з інвалідністю.

Питання впровадження в Україні інклюзивного туризму як засобу реабілітації почали порушувати ще у 2005 році, коли вийшов Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні». Тоді ж була впроваджена індивідуальна програма реабілітації людей із особливими потребами. Згідно з нею, кожна особа з інвалідністю має право отримати індивідуальні реабілітаційні заходи. Втім відтоді вони належним чином не спрацювали, хоч держава постійно спрямовує на це чималі ресурси.

В Україні ситуація з вирішенням проблем осіб з інвалідністю мала поверхневий характер. Це пояснювалося фінансовими можливостями і матеріальними ресурсами країни. Дуже рідко порушувались питання, пов'язані з їх відпочинком. А інклюзивний відпочинок можна організувати та зробити його навіть активним.

Інклюзивний туризм для осіб з інвалідністю – це сучасний вид туризму, який дозволяє включати у туристичну діяльність будь-яку людину, незалежно від її фізичних можливостей, з урахування особливостей її фізично-психологічного стану. Розглядається він, насамперед, як потужний засіб активної реабілітації, оскільки структурно він включає в себе різні види відновлення та соціальних послуг. Зокрема медичну, психологічну, психолого-педагогічну, професійну, трудову, фізичну, соціальну та інші.

Часи змінюються, і що характерно, власне з ініціативи самих людей з особливими потребами. Вони не лише вимагають від суспільства більшої відкритості, вільного доступу до всіх загальних ресурсів – відпочинкових зон, туристичних маршрутів, пляжів, парків, фізкультурних комплексів, цікавих об'єктів природи, але й частіше всього самі організовують пізнавальні поїздки, табори, змагання, екскурсії. Ось тут і виявляється, що наші рекреаційні зони ніяк не пристосовані до такої експансії людей з особливими потребами, не готові йти назустріч їхнім побажанням. Навіть за умови асистування волонтерів, організувати повноцінний активний відпочинок для різних категорій людей з інвалідністю непросто. Створення доступного середовища для людей з інвалідністю дозволить їм реалізовувати свої права і основні свободи, що буде сприяти їх повноцінній участі в житті країни.

Сьогодні в Україні гостро постає питання реабілітації людей з інвалідністю та особливих категорій населення держави – учасників та постраждалих від воєнних дій. Чисельність інвалідів серед учасників та постраждалих – зазвичай людей молодого, працездатного віку – на жаль, прогресивно збільшується. Вони особливо потребують кваліфікованої реабілітаційної допомоги як психологічної так і соціальної – тих видів реабілітації, які в нашій державі не мають чіткої структури і поки знаходяться на етапі формування. Враховуючи проблеми, пов'язані з воєнними діями на території України, вирішення питання щодо соціальної реабілітації інвалідів і адаптації переміщених осіб, вже давно є актуальним.

Основне завдання держави стосовно людини з інвалідністю – надати можливість повного або часткового відновлення здатностей до побутової, суспільної та професійної діяльності. За таких умов лікувально-реабілітаційний туризм створює підґрунтя для реструктуризації культури суспільства, його правил і норм поведінки, прийняття всіх сторін життя й особистих відмінностей та потреб осіб з інвалідністю за рахунок їх тісних, плідних відносин зі здоровими особами в сучасному соціумі.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМАТИКА ОРГАНІЗАЦІЇ ЛІКУВАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ТУРИЗМУ ДЛЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ

2.1. Характеристика сучасного стану лікувально-реабілітаційного туризму для осіб з інвалідністю в Україні

Сьогодні в Україні багато груп населення, в тому числі пенсіонери та інваліди, опинилося в скрутному становищі, не мають економічної та соціальної захищеності. Основною метою реабілітації цих груп є отримання можливості брати участь у громадській праці та корисному житті суспільства, а також загалом покращення якості життя на основі умов, створених державою, органами місцевого самоврядування та самими людьми. Це можливо, якщо ми забезпечимо доступність у всіх сферах життя. Від першого подиху до останнього люди вивчають навколишній світ, пристосовуючись до мінливих умов навколишнього середовища та взаємодіючи з іншими людьми та суспільством.

Успішна адаптація багато в чому залежить від фізичного і психічного здоров'я. Втрата будь-якої функції (слуху, зору, моторики, розумова відсталість) порушує функціонування всього організму. Основними формами життєдіяльності є:

- життєзабезпечення;
- соціальна взаємодія;
- спілкування;
- розваги.

Кожна форма передбачає набуття знань, навичок, стереотипів поведінки, ціннісних орієнтацій, має правове, організаційне та фінансове забезпечення.

В епоху трансформаційних процесів в Україні відбувається послідовний перехід від медичної до соціальної моделі інвалідності, створення умов для інтеграції людей з інвалідністю до активного суспільного життя, підвищення

державних гарантій у досягненні вищих соціальних стандартів у матеріальному забезпеченні осіб з обмеженими функціональними можливостями, створення безперешкодного середовища для людей з інвалідністю, забезпечення активної взаємодії державних органів та громадських організацій інвалідів у розв'язанні проблем осіб з особливими потребами засобами інклюзивного туризму [18].

Такі фактори, як погіршення екологічних умов, урбанізація та старіння населення, впливає на здоров'я та збільшують попит на медичні послуги. Все більше людей і категорій стають споживачами лікувально-реабілітаційного туризму. Згідно зі статистичними даними, захворюваність людей постійно зростає, і це стосується не тільки людей похилого віку.

За останні роки все більшої популярності набуває лікувально-реабілітаційний туризм, коли родини їдуть на курорти для оздоровлення. Майбутнє будь-якої країни залежить від здоров'я її народу. В останні роки в Україні все більше уваги приділяють фізичному вихованню і спорту, особливо дітей і молоді. У школах пропонують додаткові курси фізичного виховання та будують спортивні майданчики.

Крім того, оскільки терапевтичні переваги досягаються лише після лікування, час подорожі часто тривалий, як правило, 10 днів або більше, що робить лікувально-реабілітаційний туризм дуже прибутковим і економічно ефективним.

Лікувально-реабілітаційний туризм сприяє соціальній адаптації та є відносно новою та динамічною сферою для людей з інвалідністю. Їх соціальна значимість для особливих груп населення обумовлена тим, що відносне число людей з різними видами інвалідності постійно збільшується. Можливо, туризм може стати одним з найефективніших засобів реабілітації поряд з ліками та технічним обладнанням.

Також туризм – одна з найважливіших сфер сучасної економіки. Даний вид діяльності спрямований на задоволення потреб людей в знайомстві з історією, культурою, звичаями, духовними і релігійними цінностями різних країн і їх народів. У різних країнах і регіонах туризм робить позитивний вплив на розвиток інших галузей економіки, включаючи готельний бізнес, транспорт і

зв'язок, будівництво, сільське господарство, роздрібну торгівлю, виробництво і торгівлю сувенірами та інші, і є каталізатором їх розвитку.

Таблиця 2.1.

Кількість осіб з інвалідністю, на початок року [19]

Роки	2018	2019	2020	2021	2022
Усього, тис. осіб	2635,6	2659,7	2703,0	2724,1	2725,8
У т.ч. I група	235,4	226,3	222,3	215,0	207,1
II група	899,2	896,1	900,8	897,1	886,7
III група	1341,9	1375,7	1416,0	1449,1	1469,7
Діти з інвалідністю	159,0	161,6	163,9	162,9	162,2

За даними таблиці 2.1 ми спостерігаємо, що в Україні кількість людей з інвалідністю на початок 2022 р. становила 2725,8 тис. осіб або 6,6% від кількості населення України [19]. Міністерка соціальної політики Оксана Жолнович на відкритті "Всеукраїнського центру комплексної реабілітації для осіб з інвалідністю" повідомила, що за півтора року повномасштабного вторгнення кількість українців з інвалідністю зросла на 300 тисяч. На жаль, точну кількість людей з інвалідністю на сьогодні важко порахувати, через відсоток «куплених» довідок про інвалідність. За даними таблиці кількість людей з інвалідністю у 2022 році має тенденцію до зростання порівняно з 2021 роком, збільшення на 45 тис. осіб. Не може не радувати, що починаючи з 2020 року кількість дітей з інвалідністю зменшується. Але, якщо б ми мали статистику за повний 2022 та 2023 роки, ситуація б змінилась у гірший бік. За неофіційними даними, кількість людей з інвалідністю за 2023 рік збільшилась на понад 300 тис. (рис. 2.1).

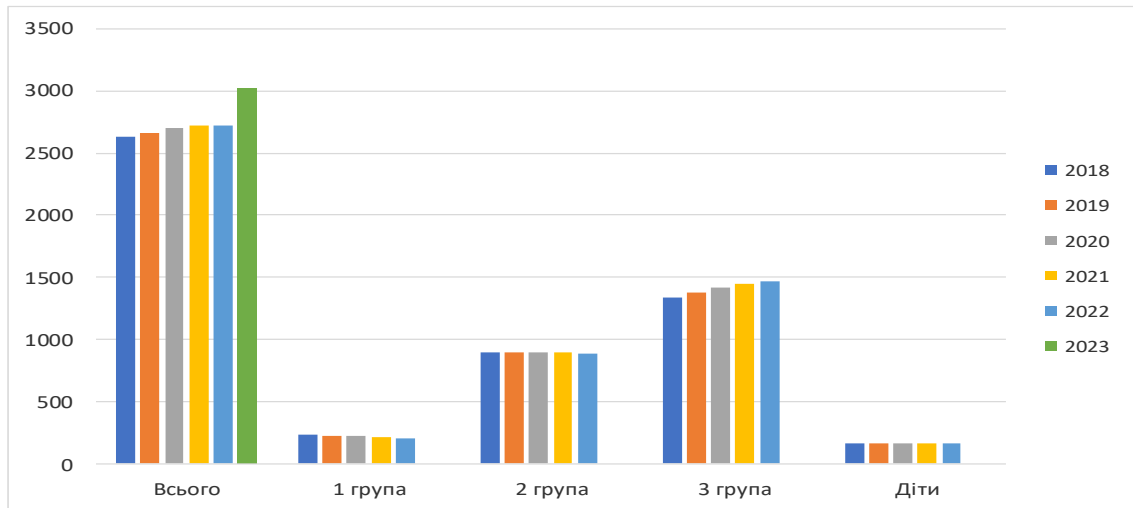

Рис. 2.1. Динаміка кількості осіб з інвалідністю 2018-2023 рр. [19]

Оцінюючи ситуацію в суспільстві за кількістю осіб з інвалідністю по регіонах на 1 січня 2022 року, спостерігаємо, що у Львівській області проживає 0,53 % осіб з інвалідністю від загальної кількості по Україні, Дніпропетровській області – 0,42 %, Харківській – 0,39 %, Донецькій – 0,39 %, Одеській – 0,39 %, м. Київ – 0,38 %, Хмельницькій – 0,37 %, Черкаській – 0,33 %, Київській – 0,31 %, Вінницькій – 0,30 % [19].

Лікувально-реабілітаційний туризм в даний час є загальноприйнятим засобом пізнання світу, відпочинку, гарного самопочуття і спорту в усьому світі. У той же час туризм все ще недостатньо вивчений з соціологічної точки зору, тоді як найменш вивченими галузями є спорт та туризм для людей з інвалідністю. Кожна людина має право на рівень життя, необхідний для її фізичного, розумового, духовного, морального та соціального розвитку. Туризм може бути дуже корисним як один із засобів інтеграції людей з інвалідністю в сучасне суспільство.

Завдяки розробці та впровадженню гуманістичної парадигми системи професійної освіти стає можливим підвищити рівень інтеграції інвалідів у сучасне суспільство, щоб краще задовольняти їхні соціокультурні потреби. Для інвалідів одним із засобів інтеграції може служити туризм і краєзнавча діяльність, в основі якої лежать фактори запропоновані на рис. 2.2.

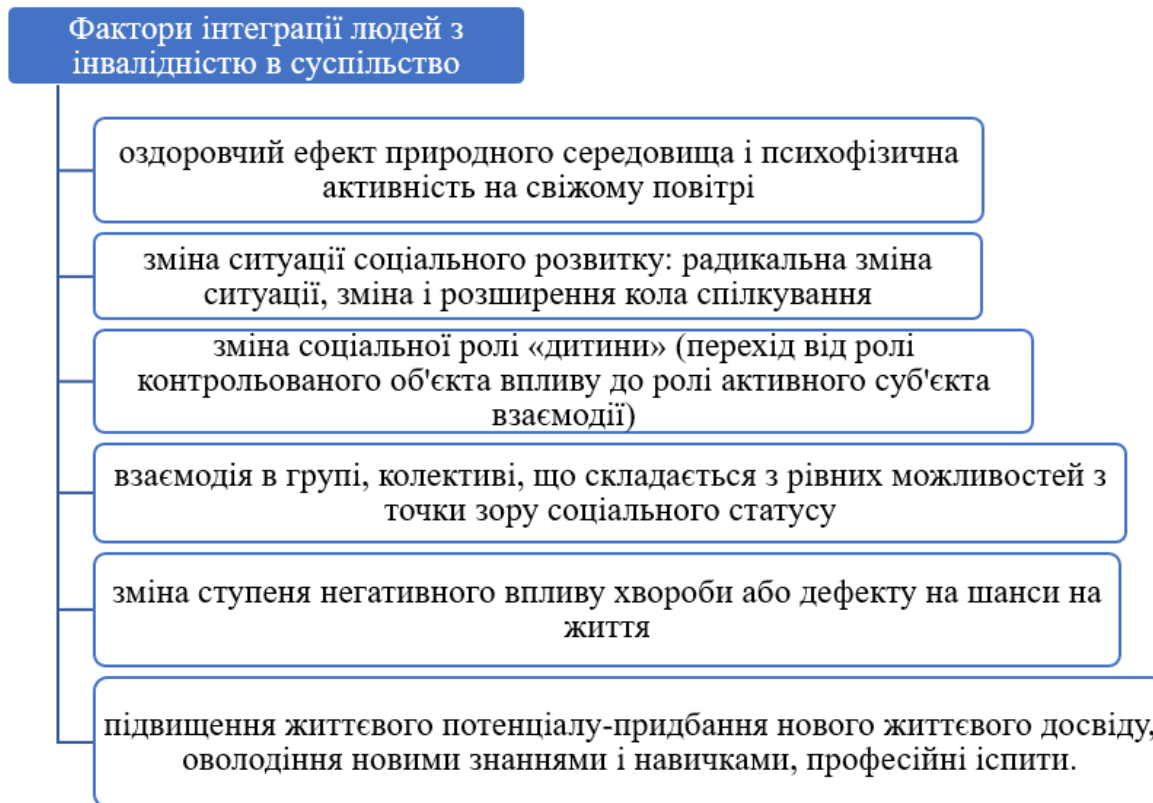

Рис. 2.2. Фактори інтеграції людей з інвалідністю в суспільство [15]

Наразі в Україні часто говорять про доступність, наприклад, про пандуси та автомобілі для людей з інвалідністю, але в Європі під доступністю прийнято розуміти не лише вільне пересування, а насамперед створення середовища, в якому люди можуть почуватися комфортно, спілкуватися, навчатися та працювати. У той час більшість відомих туристичних об'єктів України залишаються недоступними для туристів з інвалідністю.

Вважається, що найкращий розвиток інфраструктури досягнуто в таких містах, як Львів, Харків, Ужгород та Дніпро. На сьогоднішній день перспективними напрямками розвитку туризму для людей з інвалідністю є: лікувально-дозвіллевий, культурно-освітній, сімейно-молодіжний, професійно-трудоий, неолімпійський. Незважаючи на те, що держава піклується про інвалідів (реабілітаційні центри, паралімпійський рух, санаторії, оздоровниці тощо), значна частина людей цієї групи все ще залишається вдома наодинці зі своїми проблемами.

Отже, в сучасних умовах важливе значення для людей з інвалідністю має доступність готелів, ресторанів, пляжів, лікарень, спортивних та екскурсійних

закладів і транспортних засобів. Коли людина в інвалідному візку вирушає в подорож, вона повинна бути впевнена, що не відчуватиме ніякого дискомфорту. У деяких випадках доцільно організувати персональну допомогу, тобто допомогу, яка потрібна саме цій людині, а не взагалі всім, хто користується інвалідним візком. Тип допомоги залежить від наявних фізичних ресурсів, потреб, звичок тощо. Користувач інвалідного візка, який вирушає в подорож, може не знати про всі труднощі та перешкоди, з якими він зіткнеться. Тому в таких ситуаціях доцільно надавати персональну допомогу учасників групи, спеціально призначеної особи або волонтера.

2.2. Аналіз інфраструктури лікувально-реабілітаційного туризму для осіб з інвалідністю в Україні

Згідно Закону України «Про внесення змін і доповнень до Закону України «Про туризм» туристична інфраструктура – сукупність різних суб'єктів туристичної діяльності (готелі, туристичні комплекси, кемпінги, мотелі, пансіонати, підприємства харчування, транспорту, заклади культури, спорту тощо), які забезпечують прийом, обслуговування та перевезення туристів [22]. Таким чином, це будівлі і споруди, засоби комунікації, транспортна система, які задіяні в наданні туристичних послуг.

Засоби розміщення. З 1 квітня 2019 року при будівництві і реконструкції готелів в Україні необхідно проєктувати в них не менш 10% номерів універсальними, такими, які будуть враховувати потреби кожної людини, зокрема, осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення. Але, можна перелічити на пальцях реальну кількість закладів розміщення, де створені умови для проживання людей з інвалідністю. Майже 90% пандусів побудовані неправильно, тактильної плитки практично немає, і багато хто навіть не знають, навіщо вона потрібна, відсутні інші елементи доступності[11].

Підприємства харчування. Питання адаптації закладів харчування для людей з інвалідністю вже не одне десятиліття стоїть дуже гостро. Найбільш розвиненим регіоном з доступними закладами є Львівщина. Це обумовлюється

великим приростом людей з інвалідністю через повномасштабне вторгнення, будівництвом нових центрів реабілітації та оздоровлення. Кожного року Львівська мерія влаштовує навчання з безбар'єрності та доступності для всіх груп населення. Але перед обізнаними власниками закладів харчування постає велика проблема – неможливість встановлення доступності. Найбільше це стосується закладів у старих будівлях і в старій частині міста, бо старовинна архітектура часто не пристосована та потребує дозволів для перебудов. Але деякі заклади знайшли альтернативу – переносні пандуси. Інше діло – це доступність в приміщенні: вільне пересування по закладу, доступність вбиральні, голосовий супровід для людей з вадами зору чи спеціальний робітник, який допомагатиме людям з вадами слуху.

Гарним прикладом для інших регіонів України є Луцьк. Він найбільш пристосований для людей з вадами зору та слуху. Більша частина закладів харчування оснащена голосовими провідниками, меню зі шрифтом Брайля, працівники закладів знають жестову мову. Це говорить про велику обізнаність ресторанного бізнесу та великий вплив місцевої влади і волонтерів на підприємців. Але не зважаючи на достатньо розвинуту доступність, цієї кількості закладів не достатньо для ефективного обслуговування усіх людей з інвалідністю.

Достатньо розвинені заклади харчування є й у Києві, Запоріжжі, Дніпрі. В Запоріжжі ситуація з місцями харчування наразі є проблемною через постійні раптові обстріли. Багато закладів зачиняються, бо не хочуть наражати на небезпеку не тільки працівників, а й відвідувачів. Існують випадки, коли особи з інвалідністю дізнаються за безбар'єрні заклади, але коли добираються до місця, то закладу харчування там не має. Тому громадська організація «Доступно.UA» створила додаток - мапу доступності міст України для осіб з інвалідністю. В додатку можна вибрати зручні локації для інвалідів, як дістатись до них, чи відкриті вони, а головне, перевірити які зручності є для інвалідів на цій локації. Додаток працює у близько 18 містах, серед них: Запоріжжя, Одеса, Харків, Київ, Полтава, Чернігів та інші. Але якщо говорити

про пенсіонерів і людей, які не мають у власному користуванні сенсорних мобільних телефонів або доступу до Інтернету, то ця послуга не є актуальною.

Транспорт. Транспортна інфраструктура для людей з інвалідністю в Україні розвинена найкраще. Більшість сучасних міст мають міський транспорт з відкидними платформами, що дозволяє людям на візках безперешкодно добиратись до місць їхнього призначення. До того ж, в транспорті є місця, де людина на інвалідному візку може зафіксувати себе паском безпеки. Для людей з іншими видами інвалідності на початку транспортного засобу призначені місця для інвалідів. Якщо говорити про поїздки за місто, в інший район чи то область, то в деяких транспортних компаніях існують автобуси для інвалідів на візках. Як правило, це звичайний автобус на 18 місць, але з більшим місцем для інвалідного візка, з ширшим проходом між рядами та автоматичними дверима і платформами з обох дверей. Найчастіше, такі автобуси використовуються для перевезення інвалідів до реабілітаційних центрів, санаторіїв туристичними організаціями. Але якщо виважено оцінювати ефективність надання усіх цих послуг, то можна дійти висновку, що, поки що, на території України це більше теорія, ніж практика.

Аналізуючи залізничну інфраструктуру, особам з інвалідністю надається безперешкодний доступ до об'єктів залізниці. Пристосованими для інвалідів є: кімнати відпочинку, вбиральні, зали очікувань, камери схову, місця для паркування, кнопка виклику помічника і тд. Для осіб з вадами зору на зворотній стороні квитка дублюється інформація шрифтом Брайля та використовують голосовий гучномовець, для надання інформації пасажирам. Також, для людей з вадами зору на коліях створене спеціальне покриття, для можливості вільного пересування по залізниці. Для осіб з вадами слуху вся інформація надається у письмовому форматі, така як: інформаційні стенди про час відправлення і прибуття потягів, на касі інформація дублюється на моніторі. Але дивлячись на те, що часто навіть людям без вад складно пересуватись залізницею, через велике скупчення людей, то говорити про досконале надання послуг важко.

Залізниця має у своєму розпорядженні вагони для осіб з інвалідністю на візках. Як правило, про необхідність місць для інвалідів потрібно повідомляти

заздалегідь (не пізніше ніж за 5 днів). Просторе купе облаштовано столиком і двома ліжками вниз та вгору з однієї сторони. Ліжка довші і ширші ніж звичайні. У купе є кнопка виклику провідника, а у вагоні облаштована зручна вбиральня.

Більшості інвалідів зайве пересування по місцям громадського значення приносить дискомфорт. Тому залізниця розробила додаток для пристроїв, щоб замовляти білети через мережу Інтернет без перешкод. За допомогою сайту людина може легко отримати інформацію про потрібний їй потяг, заздалегідь замовити місце в вагоні для інвалідів та попередньо зарезервувати помічника для супроводу. Сайт доступний не тільки для інвалідів на візках, а й для людей з вадами слуху і зору. Але, якщо людина не має доступу до смартфона чи Інтернету, то ця послуга не є актуальною.

Авіаційна інфраструктура на території України наразі недоступна, через повномасштабне вторгнення. Якщо говорити про довоєнний час, то перевезення людей в інвалідних візках здійснювалось за попереднім бронюванням не пізніше ніж 48 годин до вильоту. Перевезення пасажирів з інвалідністю здійснювалось виключно на візках авіакомпанії, а власні візки людей, незалежно від їх розміру, типу і ваги, перевозили у багажному відділенні літака. Інваліди з вадами зору та слуху мають право на надання спеціальної допомоги в аеропортах вильоту/трансферу/прибуття та можуть супроводжуватися службовими собаками[17].

До проблем авіації як засобу переміщення людей з інвалідністю є нестача прямих сполучень. Наприклад, з Запоріжжя до Львова немає прямих сполучень, найближчим аеропортом, який здійснює переліт до Львова є Київський аеропорт. Тобто, щоб людині з інвалідністю дістатись до міста Лева, треба спочатку дістатись до Києва, чи то літаком, чи то потягом, чи то автобусом, а вже потім сісти на рейс до Львова. Погодьтеся, навіть для людини без порушень це досить енергозатратно та не дешево. Тому цей вид перевезень не є комфортним для осіб з інвалідністю.

Заклади культури. Культурний відпочинок є невід'ємною частиною реабілітації. Приїжджаючи до центрів реабілітації, люди мають можливість

ознайомитись з закладами культури, пам'ятками архітектури тощо. Приклади таких місць наведено в таблиці 2.4

Таблиця 2.4

Заклади культури адаптовані для інвалідів

Місце	Доступність для інвалідів
Національний академічний драматичний театр ім. І.Франка, м. Київ	- пільгові місця для людей з інвалідністю практично на всі вистави театру;
Національний академічний театр опери і балету ім. Т.Шевченка, м. Київ	- показ вистав супроводжує електронне табло із субтитрами та перекладом вистав, що забезпечує сприятливі умови перегляду вистав для інвалідів за слухом; - безкоштовне відвідування для інвалідів
Національний академічний український драматичний театр ім. М.Заньковецької, м. Львів	- театр обладнано спеціальними пандусами; - кожен місяць виділяється 300 місць для інвалідів; - покази вистав із використанням технології тифлокоментування, за допомогою якої особи з повною або частковою втратою зору можуть «переглядати» виставу.
Національний музей Тараса Шевченка, м. Київ	- обладнано пандусами, ліфтами та туалетами для інвалідів; - адаптовані екскурсії для осіб з вадами зору, з вадами розумового розвитку, майстер-класи та арт-терапія для дітей з аутизмом та синдромом Дауна.
Музичний фестиваль Atlas Weekend	- спеціальна зона для людей з вадами слуху (кулі з вібрацією та спецжилети, які допомагають людям, які слабо чують або не чують відчувати музику за допомогою вібрацій); - сурдоперекладачі (переклад не тільки слів пісень, а й музики); - територія обладнана пандусами на туалетами для інвалідів.

Джерело: Таблиця згідно з даними Міністерства культури України.

Згідно з законодавством України існують певні вимоги до закладів культури для доступності послуг для інвалідів:

- уся важлива для відвідувача інформація представлена письмово, простою мовою або піктограмами;
- квитки можна придбати окремо через інтернет або термінали на місці;
- фільми з субтитрами або сурдоперекладом – мінімум двічі на місяць;
- принаймні два рази на місяць для концертів і вистав доступні сурдоперекладачі;
- для музеїв важливо надавати таку інформацію: Пояснення до експонату;
- біля експонатів розміщені QR-коди, за допомогою яких можна завантажити текстові описи.

Не виходячи з дому люди з інвалідністю можуть помандрувати Україною. В рамках проєкту «Virtual Ukraine» громадяни можуть відвідувати визначні місця України за допомогою віртуального 3D туру. Проєкт розрахований для доступності перегляду культурних місць для осіб з інвалідністю та й просто громадян, які через певні обставини не можуть подорожувати фізично. Але через недостатню обізнаність і інформаційний розголос, не всі люди знають про дану послугу.

Заклади спорту. Всеукраїнський центр «Спорт для всіх» за координації Міністерства молоді та спорту впроваджує новий напрямок проєкту «Активні парки». «Активні парки - Нестримні» включають в себе 21 адаптивний клуб у Києві, Київській області, а також в Одесі, Кропивницькому, Черкасах, Рівному. Адаптивні клуби мають необхідне обладнання та тренерів зі знанням роботи з різними групами людей. Для відвідувачів будуть запропоновані спеціальні курси з плавання, фітнесу та джиу-джитсу, клуби з бігу, скандинавської ходьби, баскетболу на візках, стрільба з лука тощо [9].

Згідно з ДБН, у всіх спортивних закладах обов'язково мають бути влаштовані:

- безпечні пандуси, спеціальні підйомники та інші засоби доступності для людей з порушеннями опорно-рухового апарату;
- тактильні смуги, інформаційні таблички та позначення шрифтом Брайля, інші візуальні елементи і аудіопоказчики для людей з порушеннями зору;

- дублювання важливої звукової інформації текстами, організація сурдоперекладу, використання систем звукопідсилення для людей з порушеннями слуху [21].

Аналізуючи реальну ситуацію з закладами спорту, можна сказати, що вимоги від Міністерств не виконуються. Більшість спортивних зал навіть не мають доступу до провітрювання приміщення, інфраструктура басейнів у маленьких містах не пристосовані для людей з інвалідністю, тренувальні зали не мають тренажерів для інвалідів тощо. Усі ці проблеми унеможливають проведення гарної реабілітації та активного способу життя для інвалідів.

Аналізуючи динаміку зростання чисельності людей з інвалідністю, спровоковану бойовими діями в межах країни, спостерігається збільшення попиту на інфраструктурні об'єкти з доступністю для людей з інвалідністю. Через стрімкий зріст статистичних показників інвалідності в порівнянні з 2021 роком, можна зазначити значний попит на інфраструктурні об'єкти для людей з інвалідністю який переважає над пропозицією.

Державна підтримка для людей з інвалідністю гарантує забезпечення гідних умов життя для вразливих груп населення. За даними Міністерства соціальної політики України, механізм здійснення реабілітаційних заходів із надання комплексних лікувально-реабілітаційних послуг особам з інвалідністю регламентується Законом України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні». Держава гарантує надання соціальних послуг та пільг для осіб з інвалідністю на безоплатній основі, але в визначених законодавством лікувально-реабілітаційних установах.

Переважає більшість закладів лікувально-реабілітаційної сфери знаходиться поза межами курортних та природоохоронних територій – 1086 закладів. На території курортів розташовано 512 закладів, зокрема це:

- санаторії різних видів;
- пансіонати;
- бази відпочинку [13].

Перелік санаторно-курортних закладів для людей з інвалідністю

№	Назва санаторно-курортного закладу	Адреса та телефон
1	Санаторій «Нафтуся Прикарпаття»	Львівська обл., Дрогобицький р-н, село Модричі, вул. Курортна, 1 тел. (067) 2545225
2	Волинський обласний санаторій «Лісова пісня»	Волинська обл., Гаївка, вул. Пісочна, 6, тел. (096) 7983221
3	Санаторій «Гілея»	Херсонська обл., смт. Лазурне, вул. Набережна 1 тел. (098) 011-00-08
4	ДП «Клінічний санаторій ім. Пирогова»	Одеська обл., курорт Куяльник, м. Одеса тел. (048)7854532
5	Санаторій «Моршинкурорт»	Львівська обл. м. Моршин, Паркова площа, 3 тел.(067) 3435500
6	Санаторій «Конча-Заспа»	Київська обл., вул. Столичне шосе, 215 тел. (044) 2902096
7	Санаторій «Кирилівка»	Запорізька обл., Мелітопольський р-н, смт. Кирилівка, вул. Санаторна 1 тел. (068) 500-55-09
8	Реабілітаційний центр «Геліос»	Дніпропетровська обл., м. Дніпро, вул. Вернадського, 18а тел. (056) 7363372
9	Центр комплексної реабілітації для осіб з інвалідністю	Полтавська обл., м. Полтава, вул.І.Мазепи, буд. 27-А тел. (053) 2633682
10	Санаторій «Бердянськ» ЗАТ «Приазовкурорт»	Запорізька обл., м. Бердянськ, вул. Котляревського/ Перлинна, 12/24 тел. (067) 496-19-19
11	Реабілітаційний центр «Геліос»	Дніпропетровська обл., м. Дніпро, вул. Вернадського, 18а тел. (056) 7363372

Джерело: розроблено автором

Наведені заклади (табл. 2.5.) реабілітації є універсальними. Вони спеціалізуються на реабілітації та відновленні органів слуху, зору, опорно-рухового апарату, психологічного стану людей та інш.

Соціальна значущість туризму для людей з інвалідністю пов'язана з розумовим і фізичним розвитком людини через ряд функцій (рис. 2.3).

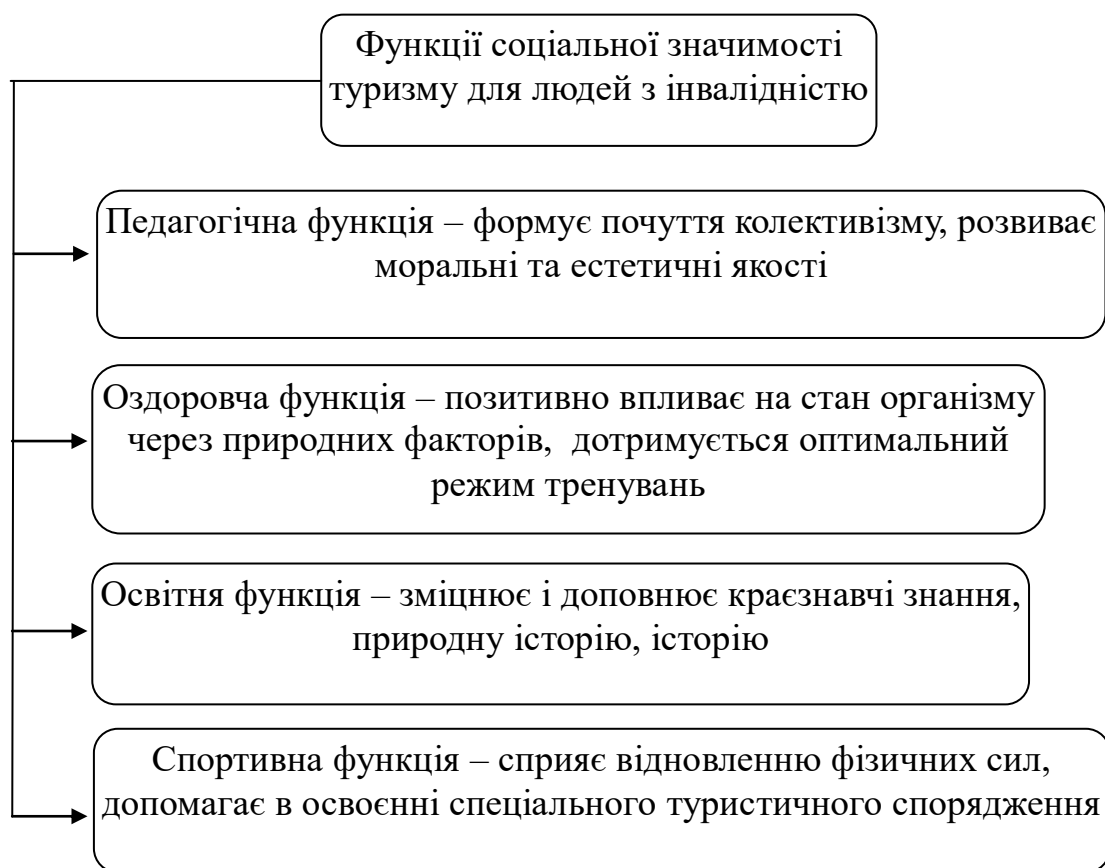

Рис. 2.3. Функції соціальної значимості туризму для інвалідів [15]

Таким чином, туристична інфраструктура України для осіб з інвалідністю знаходиться на низькому рівні та на рівні розвитку.

Міністерством охорони здоров'я, Міністерством культури постійно розробляються вимоги щодо організації безбар'єрності в закладах розміщення, на підприємствах харчування, в транспорті, в закладах культури та спорту, але через низький рівень відповідальності з боку суспільства, через труднощі у адаптації старих приміщень до вимог керівництва та через недостатнє фінансування рівень доступності для людей на інвалідних візках, осіб з вадами слуху і зору залишається низьким.

2.3. Проблеми розвитку лікувально-реабілітаційного туризму для людей з інвалідністю в Україні

У сучасному світі все більш популярним явищем стає лікувально-реабілітаційний туризм. Він відіграє важливу роль у покращенні фізичного, психологічного та соціального стану людей з різними видами інвалідності. Україна з її численними природними красотами, історичними пам'ятками та розвиненою інфраструктурою має великий потенціал для розвитку цього напрямку туризму. Проте комплексному розвитку лікувальному туризму та реабілітації людей з інвалідністю в Україні заважає ряд проблем (рис. 2.4).

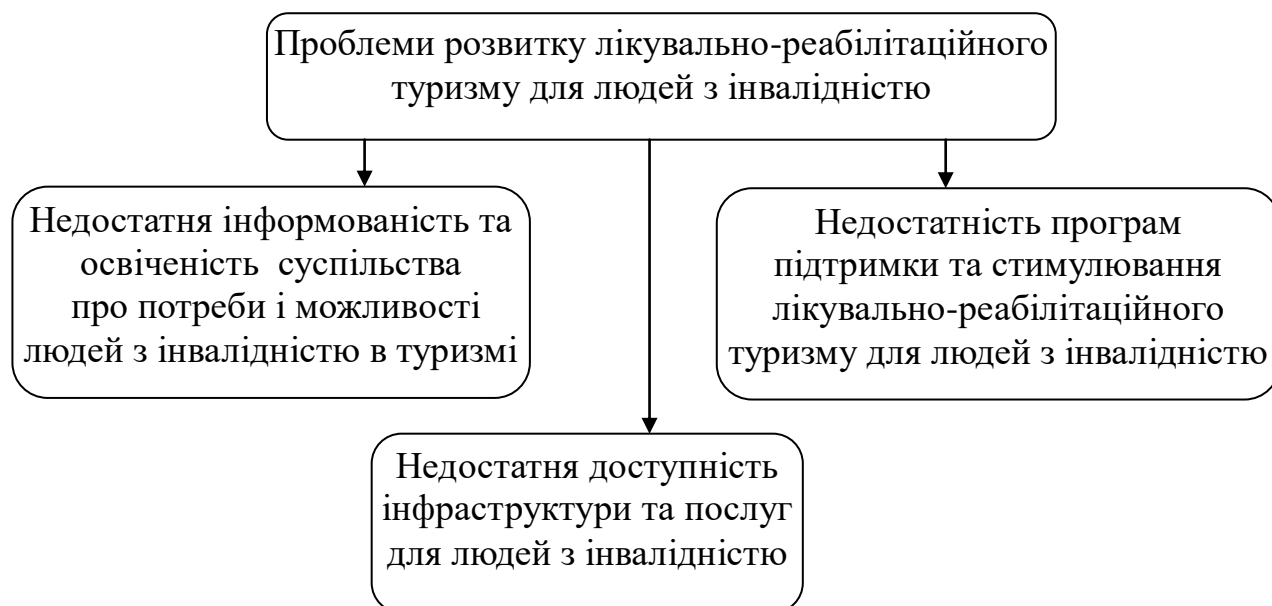

Рис. 2.4. Проблеми розвитку лікувально-реабілітаційного туризму для інвалідів

В Україні однією з головних проблем є недостатній доступ до інфраструктури та послуг для людей з інвалідністю. Більшість закладів розміщення, такі як готелі, санаторії, не мають належного доступу для комфортного проживання інвалідів. Відсутність правильно встановлених пандусів, ліфтів, номерів для осіб з інвалідністю створюють перешкоди для інвалідів. Заклади харчування, культури та спорту в більшості не обладнані тактильними плитками, шрифтом Брайля, не мають у розпорядженні працівника, який має допомагати інвалідам, що створює дискомфорт для осіб з

інвалідністю які хочуть відпочити. Більшість транспорту елементарно не виконує вимоги законодавства України, щодо належного транспортування інвалідів. Провівши власне дослідження доступності муніципального транспорту в місті Одеса було помічено, що часто, побачивши на зупинці людину на інвалідному візку, водії транспорту громадського користування просто не зупиняються, чим викликають обурення серед інших людей, які також потребували отримати цю послугу. Тротуарні доріжки, плавні з'їзди з них, автобусні зупинки та й самі автомобільні дороги - це ще одна величезна проблема не тільки для інвалідів, а й для звичайних громадян.

Залізнична інфраструктура має певні проблеми в забезпеченні транспортування інвалідів. Серед них є: відсутність вагонів для інвалідів на більшості сполученнях, часті відмови у наданні допомоги інвалідам від співробітників залізниці через їх незрозумілі погляди тощо.

Авіа інфраструктура наразі недоступна. Але якщо говорити про довоєнний час, то більшість проблем виникало з приводу відсутності прямих сполучень та відсутності місць для інвалідів. Спеціальні місця для людей на візках мають тільки певні види літаків і якщо для міжнародних авіаперевезень призначають літаки з містами для інвалідів, то внутрішні сполучення, в більшості випадків, такої можливості не мали.

Проблемою доступності інфраструктури для інвалідів також можна вважати скорочення кількості місць реабілітації через повномасштабне вторгнення. Так, на території Херсонської та Запорізької областей унеможливився доступ до закладів та місць оздоровлення та реабілітації через окупацію. Великим попитом у довоєнний період користувались заклади реабілітації на узбережжі Чорного та Азовського морів, природні місця оздоровлення та відпочинку, такі як Рожеві озера (Херсонщина), соляні шахти (Херсонщина, Запоріжжя) тощо, але через їх знищення та окупацію ці місця недоступні. Також, через те, що за невеликий проміжок часу збільшилась кількість інвалідів, а кількість лікувально-реабілітаційних закладів зменшилась, держава не може впоратись з кількістю інвалідів, що призводить до або до неякісного надання реабілітації, або взагалі до її ненадання.

Великою проблемою є недостатність програм підтримки та стимулювання лікувально-реабілітаційного туризму для осіб з інвалідністю. Державна політика та програми підтримки розвитку туризму в Україні не завжди враховують потреби цієї групи туристів. Відсутність фінансової підтримки для створення відповідної інфраструктури, недостатній медичний супровід під час подорожей та інші обмеження ускладнюють людям з інвалідністю реалізацію потенціалу лікувально-реабілітаційного туризму та реабілітаційних можливостей людей з інвалідністю.

Крім того, важливою проблемою є недостатня обізнаність в суспільстві щодо потреб і можливостей осіб з інвалідністю в туристичній сфері. Багато людей не знають про проблеми, з якими інваліди можуть зіткнутися під час подорожей, і не приділяють належної уваги розвитку відповідних туристичних послуг.

Отже, проблеми розвитку лікувально-реабілітаційного туризму в Україні є досить масштабними. Основними проблемами є: недостатня доступність інфраструктури та послуг для інвалідів, недостатність програм підтримки та стимулювання лікувально-реабілітаційного туризму для осіб з інвалідністю та недостатня інформованість і освіченість суспільства про можливості і потреби інвалідів.

РОЗДІЛ 3

МОЖЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЛІКУВАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ТУРИЗМУ ДЛЯ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ

3.1. Пріоритетні напрями розвитку лікувально-реабілітаційного туризму для людей з інвалідністю в Україні

В добу трансформаційних процесів в Україні відбувається послідовний перехід від медичної моделі інвалідності до соціальної моделі інвалідності, також, створення умов для інтеграції людей з інвалідністю в активне суспільне життя, підвищення державних гарантій для досягнення соціальних стандартів матеріального забезпечення осіб з обмеженою працездатністю, створення доступного середовища для людей з інвалідністю, забезпечення активної взаємодії державних установ та громадських організацій людей з інвалідністю для вирішення проблем людей з особливими потребами через лікувально-реабілітаційний туризм. У Європі туризм для людей з інвалідністю є прибутковим бізнесом, що розвивається, і пропонує різноманітні можливості для існування. У кожній країні є туристичні фірми, які спеціалізуються на цьому. Для мандрівників з інвалідністю в європейських країнах Інтернет багатий інформацією про доступність міст і пам'яток, що дозволяє легко оцінити складність маршрутів, скупченість і тривалість подорожі.

В Україні розвиток лікувально-реабілітаційного туризму для людей з інвалідністю є важливим напрямком для покращення якості життя цієї групи населення.

Для максимізації реалізації можливостей для здійснення лікувально - реабілітаційних подорожей, походів, екскурсій, відпочинку людей з інвалідністю, потрібно зробити туризм безпечним та доступним для них.

Серед основних факторів, які сприятимуть адаптації осіб з інвалідністю, завдяки лікувально-реабілітаційному туризму виділяють (рис. 3.1):

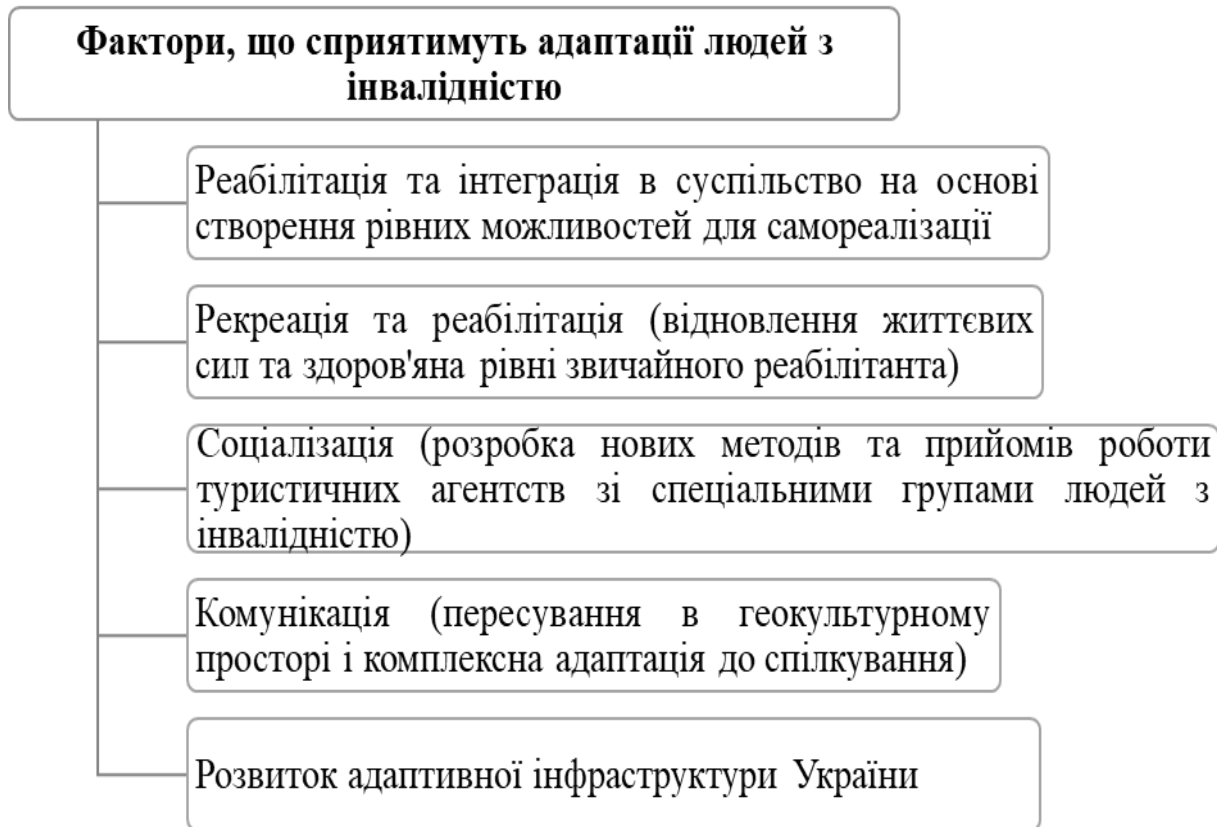

Рис. 3.1. Загальні фактори, які сприятимуть адаптації осіб з інвалідністю, завдяки лікувально-реабілітаційному туризму

Але існують фактори, які обмежують можливості організації лікувально-реабілітаційного туризму (рис. 3.2).

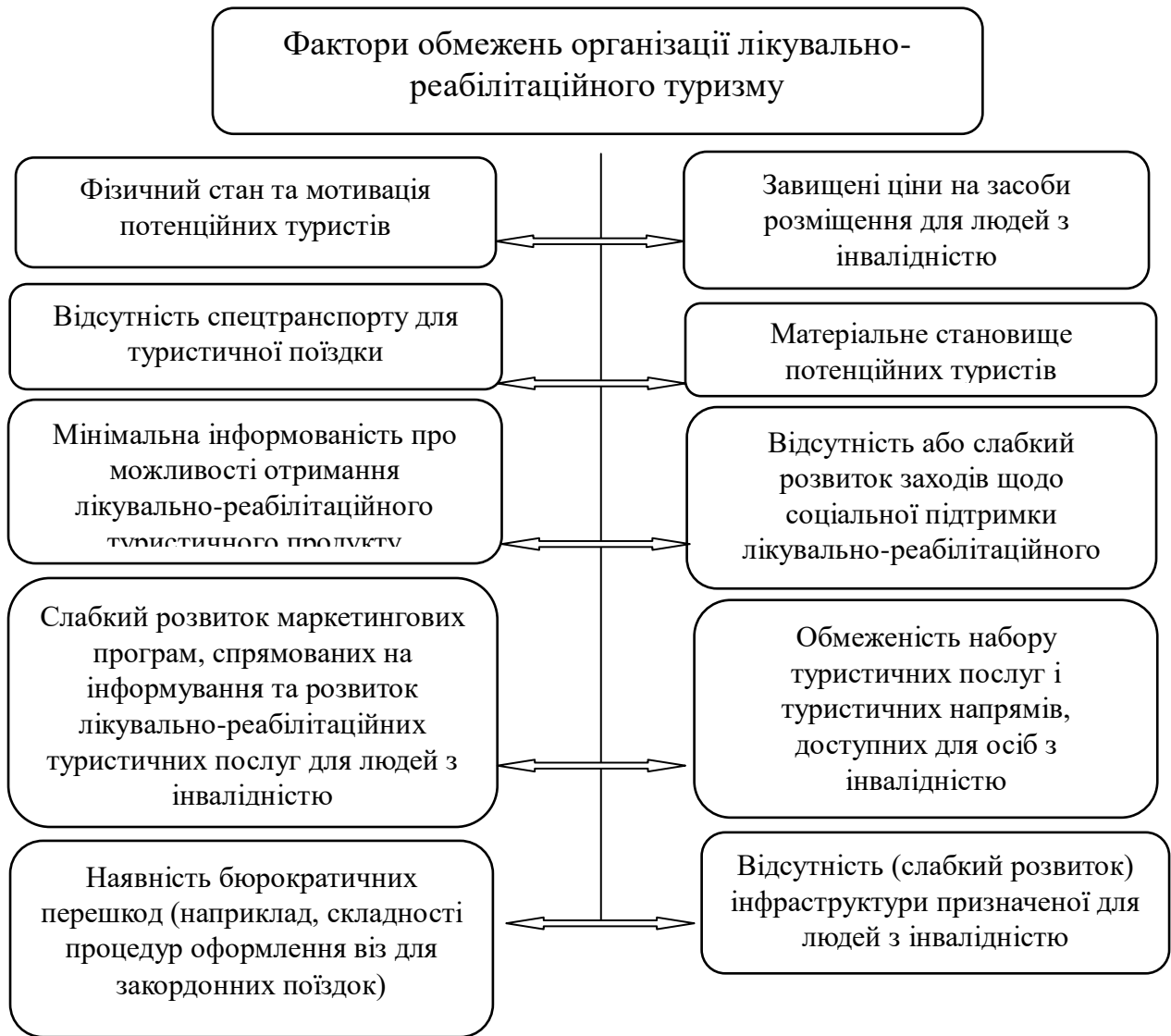

Рис. 3.2 Основні фактори обмежень організації лікувально - реабілітаційного туризму

Проведені дослідження проблем та факторів обмежень розвитку лікувально-реабілітаційного туризму для людей з інвалідністю в Україні настановлюють на визначення пріоритетних напрямків його розвитку (рис. 3.3).

Пріоритетним напрямом розвитку лікувально реабілітаційного туризму для людей з інвалідністю є створення і адаптація інфраструктури. Для цього необхідно вдосконалювати, а дець і впроваджувати, доступність засобів розміщення, харчування, транспортних засобів, музеїв та інших об'єктів для людей з різними видами інвалідності. Це може включати побудову пандусів, встановлення спеціального обладнання та організацію навчання персоналу щодо роботи з такими клієнтами.

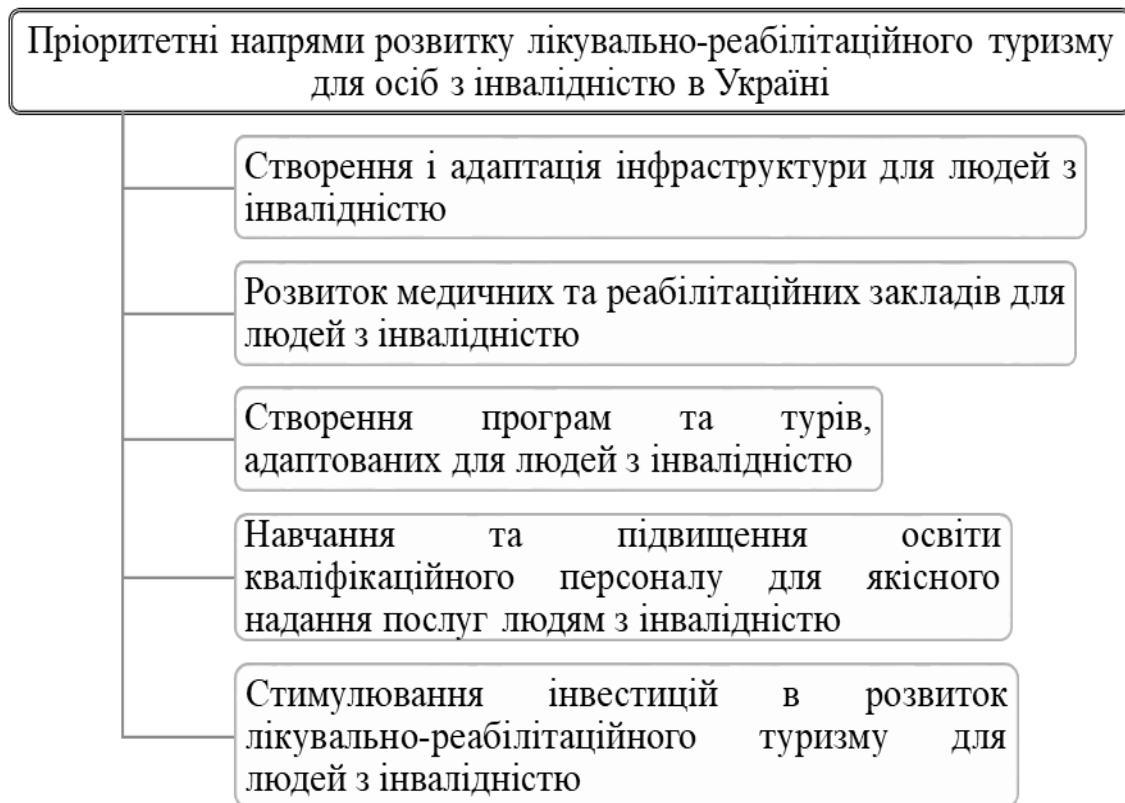

Рис. 3.3 Пріоритетні напрями розвитку лікувально-реабілітаційного туризму для осіб з інвалідністю в Україні

Не менш важливим напрямом зростання лікувально-реабілітаційного туризму є розвиток медичних та реабілітаційних закладів. Важливо забезпечити якісні медичні та лікувально-реабілітаційні послуги для людей з інвалідністю в туристичних регіонах. Це може включати розвиток спеціалізованих центрів для реабілітації та лікування.

Для ефективного розвитку туризму для осіб з інвалідністю потрібно створювати програми та тури. Для цього потрібно розробляти програми та пакети турів, спеціально призначених для людей з інвалідністю, які включають в себе як лікувальні, так і розважальні заходи, а також можливості для активного відпочинку та соціальної інтеграції.

Підготовка кваліфікаційного персоналу відіграє велику роль у розвитку лікувально-реабілітаційного туризму для осіб з інвалідністю в Україні. Важливо навчати медичних працівників, персонал санаторіїв, центрів реабілітації та інших учасників індустрії туризму про особливості

обслуговування людей з різними видами інвалідності та надавати їм необхідні навички для цього.

Щоб прискорити розвиток лікувально-реабілітаційного туризму для людей з інвалідністю, потрібно стимулювати інвестиції. Ефективною складовою для розвитку лікувально-реабілітаційного туризму є створення сприятливих умови для інвестицій у цей сектор, наприклад, шляхом надання пільг та підтримки з боку держави або створення партнерств з приватним сектором.

Таким чином, комплексний підхід до формування сучасного ринку лікувально-реабілітаційного туризму в Україні спрямований на проблеми людей з інвалідністю диктує необхідність:

- створення та розвитку медичних та лікувально-реабілітаційних закладів;
- адаптацію інфраструктури під потреби інвалідів;
- створення ефективних програм та турів, орієнтованих виключно на людей з інвалідністю;
- підготовка кваліфікаційного персоналу та стимулювання інвестицій, в першу чергу, з боку держави, тощо.

3.2. Шляхи стимулювання розвитку лікувально-реабілітаційного туризму для людей з інвалідністю в Україні

З початком збройної агресії на сході України сфера лікувально-реабілітаційного туризму стала однією з перспективних сегментів бюджету. Але аналізуючи діяльність держави з 2014 року, можна зробити висновок, що питання доступної реабілітації та відновлення для людей з інвалідністю не є вирішеним. Для того, щоб розвинути доступність лікувально-реабілітаційних послуг потрібно визначити шляхи стимулювання.

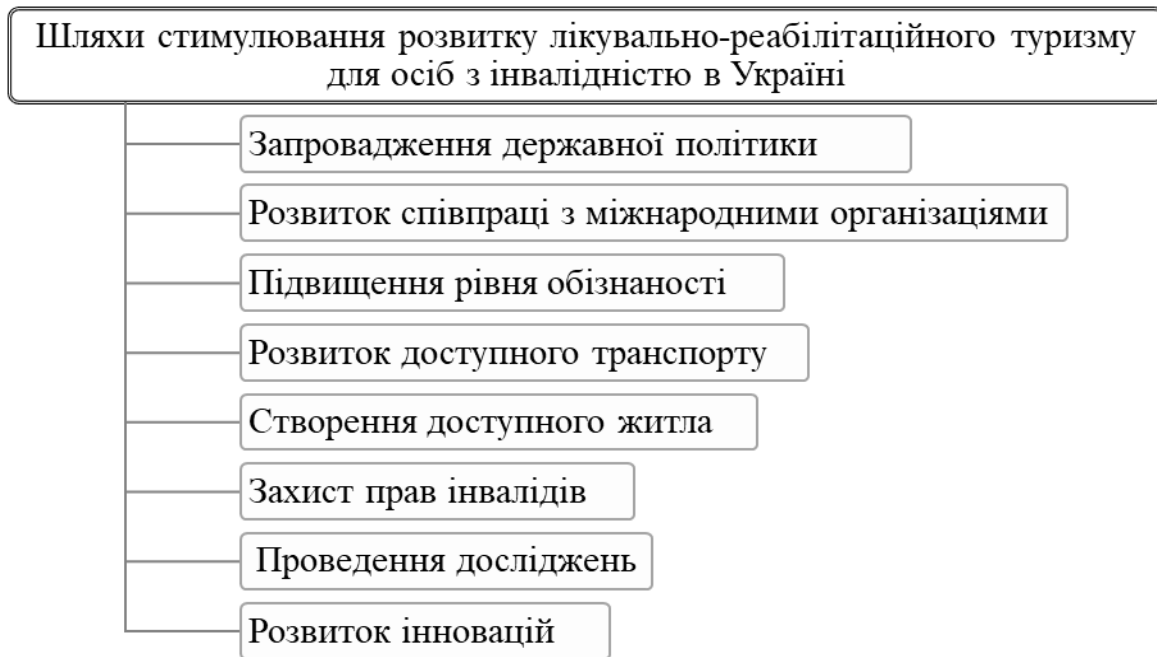

Рис. 3.4 Шляхи стимулювання розвитку лікувально-реабілітаційного туризму для осіб з інвалідністю в Україні

Для стимулювання розвитку лікувально-реабілітаційного туризму для людей з інвалідністю, в першу чергу, потрібно запровадити державну політику, яка:

- надаватиме податкових пільг для готелів, санаторіїв та курортів, які інвестують у створення доступного середовища та розробку програм реабілітації для осіб з інвалідністю;
- фінансуватиме програми підготовки кваліфікованого персоналу для роботи з особами з інвалідністю;
- запровадить субсидії для осіб з інвалідністю на оплату лікувально-реабілітаційних турів.

Враховуючи глобальні тенденції на збільшення попиту на лікувально-реабілітаційний туризм для людей з інвалідністю, ефективним шляхом стимулювання є розвиток співпраці з міжнародними організаціями. Він може реалізуватись в участі у міжнародних програмах та проєктах, спрямованих на розвиток лікувально-реабілітаційного туризму для осіб з інвалідністю, обміні досвідом з країнами, які мають успішний досвід розвитку даного виду туризму,

та залученні іноземних інвестицій у розвиток інфраструктури та програм реабілітації для осіб з інвалідністю в Україні.

Державним структурам у сфері туризму необхідно підвищувати рівень обізнаності не тільки серед людей з інвалідністю, а й серед інших громадян. Для цього потрібно проводити інформаційні кампанії про можливості лікувально-реабілітаційного туризму для осіб з інвалідністю, залучати до інформаційної кампанії відомих людей з інвалідністю, які поділяться досвідом відвідування таких турів, та створювати онлайн платформи, де люди з інвалідністю можуть знайти доступні для них лікувально-реабілітаційні тури.

Лікувально-реабілітаційний туризм фундаментально будується на тому, що людина турбується про стан свого здоров'я та намагається використовувати для цього доступні методи. Для вирішення проблеми з доступністю лікувально-реабілітаційних послуг для осіб з інвалідністю, необхідно створити та розвинути доступність транспорту та житла, а саме необхідно:

- забезпечити доступність авіаційного, залізничного, автобусного та автомобільного транспорту для людей з інвалідністю;
- навчити водіїв та персонал транспорту особливостям роботи з особами з інвалідністю;
- надати інформацію про доступні маршрути та транспортні послуги для осіб з різними видами інвалідності;
- побудувати та зробити реконструкцію (адаптацію) готелів, санаторіїв та курортів з урахуванням потреб людей з інвалідністю, членів їхніх родин, людей, що супроводжують людину з інвалідністю, тварин-поводирів, тощо;
- надати інформацію про доступні для людей з інвалідністю готелі, апартаменти та інші види житла;
- розробити стандарти доступності для житлових приміщень, які використовуються людьми з інвалідністю, членів їх родин, супроводжуючих, за потреби тварин - поводитирів, тощо.

Фактори, що сприяють усуненню бар'єрів в туризмі для людей з інвалідністю, слід враховувати при плануванні та виконанні лікувально-реабілітаційної діяльності та транспортних послуг, для людей з інвалідністю.

За даними нещодавнього моніторингу, лише 20 % туристичних об'єктів інфраструктури є адаптованими для туризму людей з інвалідністю. Тож, щоб в майбутньому Україна була комфортною для всіх своїх громадян, незалежно від віку та стану здоров'я, Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України має впровадити цілу низку змін[20], з врахуванням нових реалій України, в якій кількість людей з інвалідністю значно збільшилася через війну (рис. 3.5).

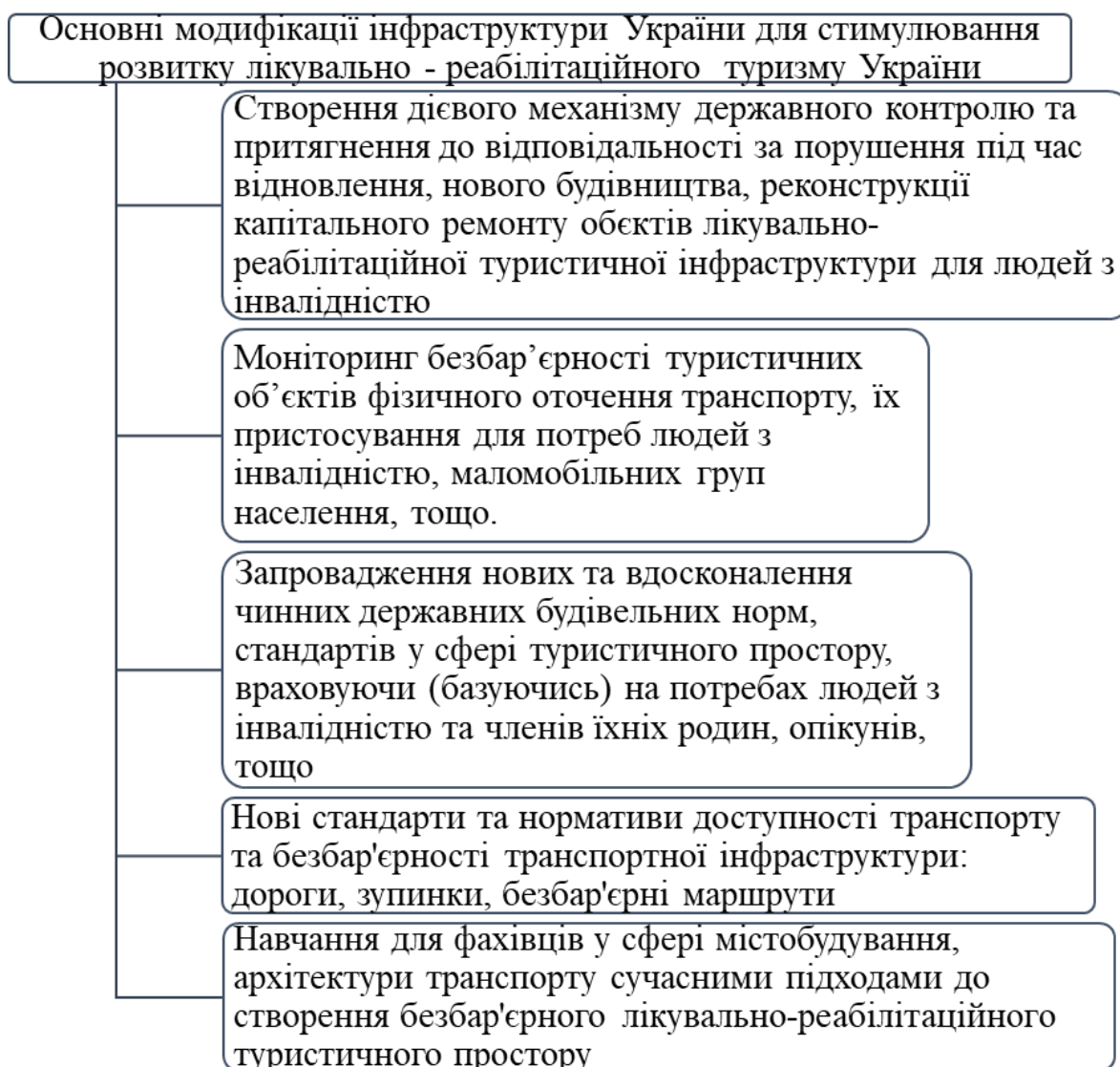

Рис. 3.5. Основні зміни туристичної інфраструктури для стимулювання розвитку лікувально - реабілітаційного туризму України

Державним структурам у сфері туризму потрібно акцентувати увагу на захисті прав осіб з інвалідністю. Все частіше, через неадекватну поведінку суспільства до людей з інвалідністю відбувається дискримінація осіб з

інвалідністю. Для вирішення цього питання необхідно захистити людей з інвалідністю від дискримінації в сфері туризму, забезпечити дотримання законодавства про права осіб з інвалідністю, включаючи право на доступ до туризму та надавати правову допомогу особам з інвалідністю, які зіткнулися з проблемами під час подорожей.

Надзвичайно актуальним є проведення досліджень потреб та очікувань людей з інвалідністю в сфері лікувально-реабілітаційного туризму. За допомогою вивчення досвіду зарубіжних країн у розвитку цього виду туризму та розробці рекомендацій для стимулювання розвитку лікувально-реабілітаційного туризму для осіб з інвалідністю в Україні, стане можливим ефективніше задоволення потреб даної категорії населення.

Розвиток інновацій у сфері лікувально-реабілітаційного туризму є рушійною силою у формування доступності для осіб з інвалідністю. Застосування нових технологій для створення доступного середовища та програм реабілітації для інвалідів, розробка нових продуктів та послуг для осіб з інвалідністю в сфері туризму та підтримка стартапів, які розробляють інноваційні рішення для розвитку лікувально-реабілітаційного туризму для інвалідів спрямовано на головному кінцевому результаті – розширенні ефективності лікувально-реабілітаційної сфери та формуванні ефективної політики в сегменті туристичних послуг.

Значній активізації розвитку лікувально - реабілітаційного туризму для людей з інвалідністю сприятиме також поява туроператорів, посередників між потенційними туристами з інвалідністю та лікувально - реабілітаційними мережами, які пропонують різноманітні пакети лікувальних та реабілітаційних послуг для людей з інвалідністю. Їхня головна місія – надати інформацію про пункт призначення з детальним описом якості медичної допомоги та навколишньої інфраструктури.

Для досягнення успіху в сфері лікувально - реабілітаційного туризму для людей з інвалідністю необхідно об'єднати зусилля як медицини, так і туризму. Розвиток онлайн лікувально-реабілітаційного туризму є перспективою залучення інвестицій та отримання високих прибутків до державного бюджету.

Отже, шляхи стимулювання розвитку лікувально-реабілітаційного туризму для осіб з інвалідністю в Україні, мають позитивно вплинути на туристичний ринок та проблеми доступності для людей з інвалідністю. За допомогою державної підтримки, розвитку співпраці з міжнародними організаціями, підвищення рівня обізнаності, створення та розвитку доступного транспорту, захисту прав людей з інвалідністю, проведення досліджень та розвитку інновацій відбудеться формування позитивного іміджу в очах, не тільки осіб з інвалідністю в Україні, а й за кордоном.

ВИСНОВКИ

Туризм для людей з інвалідністю – це процес розвитку туризму, суб'єктом якого є особа з обмеженими можливостями здоров'я (інвалід), який передбачає доступність туризму для інвалідів усіх нозологій щодо пристосування інфраструктури туристичних центрів і об'єктів туристичного показу до різних потреб людей із постійно або тимчасово обмеженими фізичними, психічними, сенсорними можливостями здоров'я. Водночас це вид діяльності, бізнес, спрямований на надання туристичного продукту, інформації, окремих туристичних послуг з урахуванням потреб у доступі й організації цих послуг для інвалідів та людей із тимчасово обмеженими можливостями здоров'я.

Кількість осіб з інвалідністю у світі щороку зростає. Туризм для людей з інвалідністю має безліч назв, хоча вони всі означають одне – доступний туризм для обмежених людей. Багато західних країн високо оцінюють перспективу розвитку доступного туризму і активно працюють в даному напрямку. У Європі та в світі загалом вже давно зроблено багато справ для всебічного інтегрування людей з обмеженими можливостями до соціуму. У зв'язку зі зростаючим попитом відповідно підлаштовується туристичний продукт і сервіс. У досліджених країнах (Словенії, Ізраїлі, Іспанії та США) функціонує досить розвинена інфраструктура, яка дозволяє особам з інвалідністю подорожувати з мінімальними незручностями.

Основне завдання держави стосовно людини з інвалідністю – надати можливість повного або часткового відновлення здатностей до побутової, суспільної та професійної діяльності. За таких умов лікувально-реабілітаційний туризм створює підґрунтя для реструктуризації культури суспільства, його правил і норм поведінки, прийняття всіх сторін життя й особистих відмінностей та потреб осіб з інвалідністю за рахунок їх тісних, плідних відносин зі здоровими особами в сучасному соціумі.

В сучасних умовах важливе значення для людей з інвалідністю має доступність готелів, ресторанів, пляжів, лікарень, спортивних та екскурсійних

закладів і транспортних засобів. Коли людина в інвалідному візку вирушає в подорож, вона повинна бути впевнена, що не відчуватиме ніякого дискомфорту. У деяких випадках доцільно організувати персональну допомогу, тобто допомогу, яка потрібна саме цій людині, а не взагалі всім, хто користується інвалідним візком. Тип допомоги залежить від наявних фізичних ресурсів, потреб, звичок тощо. Користувач інвалідного візка, який вирушає в подорож, може не знати про всі труднощі та перешкоди, з якими він зіткнеться. Тому в таких ситуаціях доцільно надавати персональну допомогу учасників групи, спеціально призначеної особи або волонтера.

Туристична інфраструктура України для осіб з інвалідністю знаходиться на низькому рівні та на рівні розвитку. Міністерством охорони здоров'я, Міністерством культури постійно розробляються вимоги щодо організації безбар'єрності в закладах розміщення, на підприємствах харчування, в транспорті, в закладах культури та спорту, але через низький рівень відповідальності з боку суспільства, через труднощі у адаптації старих приміщень до вимог керівництва та через недостатнє фінансування рівень доступності для людей на інвалідних візках, осіб з вадами слуху і зору залишається низьким.

Проблеми розвитку лікувально-реабілітаційного туризму в Україні є досить масштабними. Основними проблемами є: недостатня доступність інфраструктури та послуг для інвалідів, недостатність програм підтримки та стимулювання лікувально-реабілітаційного туризму для осіб з інвалідністю та недостатня інформованість і освіченість суспільства про можливості і потреби інвалідів.

Комплексний підхід до формування сучасного ринку лікувально-реабілітаційного туризму в Україні спрямований на проблеми людей з інвалідністю диктує необхідність створення та розвитку медичних та лікувально-реабілітаційних закладів, адаптацію інфраструктури під потреби інвалідів, створення ефективних програм та турів, орієнтованих виключно на людей з інвалідністю, підготовка кваліфікаційного персоналу та стимулювання інвестицій, в першу чергу, з боку держави.

Шляхи стимулювання розвитку лікувально-реабілітаційного туризму для осіб з інвалідністю в Україні, мають позитивно вплинути на туристичний ринок та проблеми доступності для людей з інвалідністю. За допомогою державної підтримки, розвитку співпраці з міжнародними організаціями, підвищення рівня обізнаності, створення та розвитку доступного транспорту, захисту прав людей з інвалідністю, проведення досліджень та розвитку інновацій відбудеться формування позитивного іміджу в очах, не тільки осіб з інвалідністю в Україні, а й за кордоном.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text> (дата звернення: 10.10. 2023)
2. Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» від 2005 р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text> (дата звернення: 10.10. 2023)
3. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю: Резолюція Генеральної асамблеї ООН № 61/106, прийнята на шістдесят першій сесії ГА ООН 2006 р. (Конвенцію ратифіковано законом України № 1767-VI від 16.12.2009) URL: <http://zakon2.rada.gov.ua> (дата звернення: 10.10. 2023)
4. Концепція Всесвітньої організації охорони здоров'я від 24.05.2005 р. № A58/59. URL: <http://www.who.in>. (дата звернення: 12.10. 2023)
5. Про туризм : Закон України від 15 вересня 1995 р. № 324/95-ВР. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр> (дата звернення: 15.10. 2023)
6. Бейдик О. О. Адаптивний туризм: передумови та перспективи розвитку, лідери Духу: навч. посіб. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2017. 402 с. (дата звернення: 15.10. 2023).
7. Белоусова Н. В. (2017). Впровадження інклюзивного туризму в соціально-реабілітаційну систему України. *Молодий вчений*. № 3. С. 14-17. (дата звернення: 17.10. 2023)
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови URL: <https://sum.in.ua/s/invalid> (дата звернення: 11.11. 2023)
9. Відкрили перші адаптивні клуби для осіб з інвалідністю. URL: <https://mms.gov.ua/news/vidkryly-pershi-adaptyvni-kluby-dlia-osib-z-invalidnistiu> (дата звернення: 12.11. 2023)
10. Вікіпедія URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D>

1%96%D0%B4%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C (дата звернення: 15.11.2023)

11. Готелі в Україні зобов'язують обладнати номери для осіб з інвалідністю URL: <https://www.unian.ua/economics/other/10494714-goteli-v-ukrajini-zobov-yazhut-obladnati-nomeri-dlya-osib-z-invalidnistyu.html> (дата звернення: 10.12.2023).

12. Гринасюк А. Р., Єрко І. В., Нечипорук М. А. (2019). Зарубіжний досвід проектування туристичних маршрутів за універсальним дизайном. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Географічні науки.* № 31 (385). С. 142–150. (дата звернення: 16.01.2024).

13. Колективні засоби розміщення в Україні. Статистична інформація. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 16.01.2024).

14. Міжнародний досвід організації туризму для людей з обмеженими можливостями. URL: https://studbooks.net/693903/turizm/mezhdunarodnyu_opyt_organizatsii_turizma_lyudey_ogranichennymi_vozmozhnostyami (дата звернення: 16.01.2024).

15. Науменко Л. Ю. Інклюзивний туризм як вид реабілітації: сучасні потреби інвалідів. *Український вісник медико-соціальної експертизи.* 2015. №2. С. 23-26. (дата звернення: 22.01.2024).

16. Барна Н.В., Коротєєва А.В. Інклюзивно-реабілітаційний туризм: навч. посіб. URL: https://www.sgpinfo.org.ua/sites/default/files/pdf/inklyuzyvnyu_turyzm_.pdf (дата звернення: 26.01.2024).

17. Пасажири з особливими потребами. URL: <https://www.flyuia.com/ua/ua/information/passengers-requiring-special-assistance> (дата звернення: 22.01.2024).

18. Слатвінська Л. А. Перспективи розвитку інклюзивного туризму в Україні. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2020. № 5. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1684> (дата звернення: 22.01.2024).

19. Соціальний захист населення України: стат. зб. / Держ. служба статистики України. Київ, 2022. 447 с. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/11/Yearbook_2021.pdf (дата звернення: 22.01.2024).

20. Стратегія створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року. URL: https://olexrada.gov.ua/doc/other/strategy_bzp_2030.pdf (дата звернення 02.03.2024).

21. Тепер нові та реконструйовані спортивні заклади повинні обов'язково мати безбар'єрний доступ для людей з інвалідністю, - вступили в дію нові ДБН URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/teper-novi-ta-rekonstrujovani-sportivni-zakladi-povinni-obovyazkovo-mati-bezbaryernij-dostup-dlya-lyudej-z-invalidnistyu-vstupili-v-diyu-novi-dbn> (дата звернення 03.03.2024).

22. Туристична діяльність. Нормативна база / упор. О.М. Роїна. – К.: КНТ, 2005. 448 с. (дата звернення 03.03.2024).

23. Darcy, S., Dickson, T. A (2009). Whole-of-Life Approach to Tourism: The Case for Accessible Tourism Experiences. *Journal of Hospitality and Tourism Management*. Issue 16 (1), p. 32–44. (дата звернення 03.03.2024).

24. World Tourism Organization. A United Nations Specialized Agency Available at: <http://www2.unwto.org/> (дата звернення 02.04.2024).

25. Борисенко М.С. Проблеми організації туризму для людей з інвалідністю. Abstracts of XIV International Scientific and Practical Conference. Prague, Czech Republic. 407p. Pp. 389-391 URL: <https://eu-conf.com/wp-content/uploads/2023/12/PEOPLE-AND-THE-WORLD-GLOBAL-PROBLEMS-OF-HUMAN-DEVELOPMENT.pdf> (дата звернення 02.04.2024)

26. Борисенко М.С. Особливості та проблеми розвитку лікувально - реабілітаційного туризму для людей з інвалідністю в Україні. V міжнародна науково - практична конференція студентів та молодих вчених «Освітні і культурно - мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково - інноваційний простір в умовах воєнного часу» 18-19 квітня 2024, м. Запоріжжя, Україна. (дата звернення 02.04.2024).

27. Tsviliy S., Vasylychev D., Gurova D. Introduction of process management into the management system of the tourist company on the basis of informatization of business processes. The role of technology in the socio-economic development of the post-quarantine world : monography. Edited by Magdalena Gawron-Lapuszek, Andrii Karpenko. Katowice, Poland, 2020. pp. 37 – 46. (дата звернення 11.04.2024)

28. Vasylychev D., Tsviliy S., Zhilko O. Socio-economic aspects of staff's innovative development and training in service enterprises: world and domestic experience. Digital transformation of society: theoretical and applied approaches : monography ; Part 2.5. Monography 46, University of Technology, Katowice, Poland, 2021. 661 p. P. 315-326. (дата звернення 11.04.2024)

29. Zaitseva V., Tsviliy S., Gurova D., Korniienko O., Mamotenko D. Postcoronavirus formation of tourist micro-business of the region on the basis of economic security. Management, finance, economics: modern problems and ways of their solutions : collective monograph. USA. Boston: Primedia eLaunch, 2021. 616 p. P. 169-202. URL: <https://isg-konf.com/uk/management-finance-economics-modern-problems-and-ways-of-their-solutions-ua/> (дата звернення 09.03.2024)

30. Юхновська Ю.О., Риженко О.М., Омельчак Г.В. (2023). Напрями формування безбар'єрного середовища в туризмі для людей з інвалідністю: теоретичні аспекти. Review of transport economics and management, Iss. 10(26). С.60-68. URL: <file:///C:/Users/Administrator/Downloads/300234-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-694399-1-10-20240330.pdf> (дата звернення 10.02.2024)

31. Бейдик О. О. Адаптивний туризм: передумови та перспективи розвитку, лідери Духу: навч. посіб. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2017. 402 с. (дата звернення 10.02.2024)

32. Матвійчук Л.Ю., Чепурда Л.М. (2020). Формування доступного середовища інклюзивного туризму. URL: <https://er.chdtu.edu.ua/bitstream/ChSTU/3191/1/113--3~1.PDF> (дата звернення 10.02.2024)

33. Офіційний сайт міжнародної організації ETAN. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.etan.org/> (дата звернення 10.02.2024)
34. Угодникова О. І. Перспективи реалізації державної політики у розвитку інклюзивного туризму. Аспекти публічного управління. 2019. Т. 7 № 1-2. С. 37-42 (дата звернення 16.04.2024)
35. .Офіційний веб-сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.me.gov.ua> (дата звернення 17.04.2024).
36. Труніна І. М., Сосновська Ю. Р. Стан міжнародного туризму для осіб з інвалідністю в Україні. Modern Economics : електрон. наук. фах. видання з економ. наук. 2019. No 15. С. 191-195. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/issue/15-2019/trunina.pdf> (дата звернення 21.04.2024).
37. Макаренко С. В. Інклюзивний реабілітаційно-соціальний туризм – новий вид реабілітації інвалідів в Україні URL.: <https://udpu.org.ua/files/news/2016/11/03/file/6-7-8-9.pdf> (дата звернення: 28.04.2024).